

מוכנות בוגרי מסגרות השמה למעבר לבגרות ותוכניות הכנה לחיים עצמאיים סקירת ספרות

ברכי בן סימון

עריכת לשון: סיגל אשכנזי
עיצוב גרפי: אפרת ספיקר

עורכת ראשית: רויטל אביב מתוק

סקירת הספרות נכתבה בהזמנת משרד הרווחה והביטחון החברתי ומומנה בסיועו.

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל

ת"ד 3886 ירושלים 9103702

טלפון: 02-6557400

brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | אב תשפ"ה | אוגוסט 2025

תקציר

רקע

ילדים במשפחות אומנה מאבדים את מערכות התמיכה שלהם במלאת להם 18 שנים עקב הסיום הרשמי של ההשמה ועזיבת המסגרת. ההורים האומנים אינם מחויבים עוד על פי חוק להעניק להם תמיכה או טיפול, וההשתתפות בתוכניות מעבר היא בחירה. מחקרים על מצבם של בוגרי אומנה מלמדים על הקושי שלהם להתמודד בעצמם עם האתגרים המאפיינים את שלב המעבר לבגרות ומצביעים על הצורך לשפר את ההכנה שלהם לשלב זה ולהמשיך את התמיכה בהם אחרי גיל 18. סקירה זו הוכנה לבקשת שירות האומנה במנהל שירותים אישיים וחברתיים במשרד הרווחה והביטחון החברתי כדי ללמוד מן הספרות על דרכים מיטביות לשפר את ההכנה של בוגרי אומנה למעבר לבגרות.

מטרה

מטרת סקירה זו היא לבחון גישות ומודלים מבטיחים ולזהות פרקטיקות מיטביות בעולם כדי לספק לקובעי מדיניות ולאנשי מקצוע בשירותי האומנה ידע מקצועי לשיפור ההכנה של בוגרי אומנה למעבר לבגרות ולפיתוח תוכניות הכנה לחיים עצמאיים עבורם ועבור מתבגרים במשפחות אומנה.

שיטה

סקירה של מאמרים אקדמיים ושל סקירות שיטתיות על חוויית המעבר לבגרות של בוגרי מסגרות, על תוכניות הכנה לחיים עצמאיים ועל מדדי הצלחה במעבר לבגרות וסקירה של ספרות אפורה על תוכניות הכנה לחיים עצמאיים.

המידע נאסף בספטמבר 2024-מאי 2025.

ממצאים

מחקרים מלמדים על מוכנות נמוכה למעבר לבגרות בקרב בוגרי מסגרות השמה ועל קשיים רגשיים שהם חווים לקראת המעבר ובשלב המעבר לבגרות. אחד הצרכים שצוינו על ידי הבוגרים במחקרים רבים הוא דמות להישען עליה ולסמוך על הכוונתה בשלב המעבר לבגרות. בהיעדר סביבה משפחתית תומכת, צעירים אלו תלויים בתמיכה שמועננת להם מן המדינה, מעמותות ומשחקנים אחרים שמגלים אחריות הורית ומספקים שירותים ותמיכה. עם זאת מן המחקרים עלה שהן החקיקה הן התמיכה פוחתות מאוד בגיל 18, וצעירים אלו מצופים להסתדר בכוחות עצמם בשלב חיים המאופיין בחוסר יציבות ובאתגרים רבים. תוכניות הכנה לחיים עצמאיים מספקות מגוון שירותים שמטרתם לבנות כישורי חיים, לשפר תוצאות בתחום ההשכלה והתעסוקה, לקדם שלומות ולעודד קשרים עם מבוגרים תומכים. תוכניות מעבר גם מספקות שירותי מגורים במגוון רמות פיקוח כדי לעודד עצמאות הדרגתית.

הספרות המקצועית מצביעה על כמה פרקטיקות מיטביות להגברת החוסן של בוגרי מסגרות השמה ולהקלת המעבר: להבטיח יציבות בחייהם של צעירים, לשפר את התפקוד הלימודי שלהם, לשתף את הצעירים בקבלת החלטות אישיות ובהחלטות מדיניות שמשפיעות על חייהם ולהכין אותם למעבר לבגרות ולתמוך בהם. נוסף על כך יש לעגן פעולות אלו במדיניות ובחקיקה ולהכשיר צוותים ייעודיים ליישום הפרקטיקות. עוד עלה מן הספרות המקצועית שהתערבויות ותוכניות בתחום זה צריכות להישען על תאוריות התפתחות ולהתמקד בצרכים המתפתחים של הילדים במסגרות השמה במגוון היבטי חיים. יש לדאוג גם לקשרים עם מבוגרים תומכים בחייהם ולאיכות של קשרים אלו ולספק להם תמיכה יציבה, עקבית ורציפה גם בבגרותם. השגת הצלחה בבגרות היא בדרך כלל מסע ארוך הרבה יותר מזה שהמערכות והתהליכים הקיימים ערוכים אליו. את התפיסה של השגת עצמאות יש להמיר בתפיסה של פיתוח יחסי תלות הדדיים בין בוגרי מסגרות השמה לבעלי תפקידים ומבוגרים אחרים המספקים תמיכה רגשית, הכוונה וסיוע. יחסים אלו יאפשרו מעבר הדרגתי וגמיש יותר לבגרות.

כיווני פעולה

מן הספרות המקצועית עלו כמה צעדים שמומלץ לנקוט כדי לשפר את הכנת בוגרי מסגרות ההשמה למעבר לבגרות ולתמוך בהם בו: פיתוח תוכניות מעבר ותוכניות הכנה לחיים עצמאיים המתבססות על פרקטיקה מיטבית כדי לשפר את ההכנה של המתבגרים לשלב המעבר; מינוי רכז בוגרים שיתכלל את הפעולות הנחוצות להכנת המתבגרים והצעירים לבגרות; שיתוף פעולה בין-מערכות כדי להבטיח שלבוגרי מסגרות תהיה גישה למגוון השירותים שהם זקוקים להם; העסקת אנשי מקצוע ממגוון אוכלוסיות והכשרתם בתחום הרגישות התרבותית והאתגרים הייחודיים של צעירים מאוכלוסיות מיוחדות; עבודה מודעת טראומה שמתחשבת בהתנסויות בילדות ובבריאות הנפשית ונותנת מענה להשפעות מתמשכות של התעללות, אפליה וכוסט טראומה; הגברת התמיכה בהורים האומנים כדי להפחית עומס ולחץ והכשרתם לקידום ההכנה של המתבגרים שבאחריותם; שימוש בטכנולוגיה ליצירת תכנים משלימים לאלה שנלמדים בהכשרות ובהדרכות ומתן משאבים מקוונים לאנשי מקצוע, להורים ולמתבגרים והבוגרים עצמם; מעקב מתמיד וביצוע הערכה להבטחת יעילותן של תוכניות הכנה לחיים עצמאיים כי הם מסייעים בזיהוי בעיות בתכנון או ביישום התוכניות ומאפשרים לבצע התאמות.

תוכן עניינים

1	1. מבוא
3	2. מטרת הסקירה
3	3. השיטה
3	3.1 מגבלות
4	4. מתבגרים באומנה – טרום המעבר לבגרות
6	5. המעבר לבגרות
6	5.1 חוויית המעבר לבגרות בקרב צעירים בוגרי מסגרות השמה
8	5.2 רמת המוכנות של בוגרי מסגרות לבגרות
10	5.3 המעבר לבגרות בקרב בוגרי אומנת קרובים
12	6. מסגרת מושגית
12	6.1 מסגרת מושגית לפיתוח הצלחה בקרב צעירים
13	6.2 מסגרת הנכסים ההתפתחותיים
15	6.3 מסגרת מושגית למעבר לבגרות
16	7. אסטרטגיות לשיפור המעבר לבגרות
17	7.1 הדרכת ההורים האומנים בסיוע למתבגרים להתכונן למעבר לבגרות
20	8. תוכניות הכנה לחיים עצמאיים
20	8.1 תחומי התוכן של תוכניות הכנה לחיים עצמאיים
24	8.2 עקרונות ופרקטיקה מיטבית בתוכניות הכנה לחיים עצמאיים
27	8.3 הערכת היעילות של תוכניות הכנה לחיים עצמאיים
30	9. מדדים למעבר מוצלח לבגרות
34	9.1 כלי לבחינת מדדים של מעבר מוצלח לבגרות
36	10. סיכום והמלצות למדיניות
36	10.1 סיכום
37	10.2 המלצות למדיניות
39	עוד פרסומים של המכון בנושא
40	מקורות

רשימת תרשימים

- 14 תרשים 1: נכסים התפתחותיים למעבר מוצלח לבגרות של Search Institute
- 15 תרשים 2: מסגרת מושגית למעבר לבגרות של בוגרי מסגרות השמה
- 20 תרשים 3: תחומים עיקריים הנכללים בתוכניות הכנה לחיים עצמאיים
- 32 תרשים 4: שמונת הממדים המנבאים הצלחה במעבר לבגרות על פי Scales et al., 2016
- 33 תרשים 5: שמונת הממדים להצלחה במעבר לבגרות של בוגרי מסגרות על פי Agnihotri et al., 2022

1. מבוא

בעשרות השנים האחרונות התארך שלב המעבר לבגרות, בין השאר בשל נגישות מועטה יותר לתעסוקה יציבה עם שכר הוגן ולדיוור בר-השגה (McGhee & Deeley, 2022). היום צעירים¹ (18-34) עוזבים את בית ההורים בגיל מבוגר יחסית, וההורים ממשיכים לספק להם תמיכה מעשית, כלכלית, רגשית וחברתית ואף ביטחון עד שנות העשרים המאוחרות (Arnett, 2000; Dubov et al., 2022; Jones, 2019; McGhee & Deeley, 2022). בשלב המעבר לבגרות מתחוללים שינויים רבים ונוצרים תפקידים חדשים (Scales et al., 2016), והוא מתאפיין בהתגברות העצמאות הכלכלית והבגרות הרגשית וכן בחיפוש עבודה, מקום מגורים ומוסד לימודים. אומנם שלב זה מייצג צמיחה, אבל הוא גם יכול להיות כרוך במשבר, בייחוד לצעירים שעוזבים את מסגרת ההשמה החוץ-ביתית שבה בגרו. לקראת המעבר לבגרות ובמהלכו הם עלולים לחוות התגברות החרדה ולפתח דפוסים של הימנעות מעזרה בשל הלחצים לקדם את עצמאותם בהיעדר תמיכה מספקת. רבים מהם עלולים להפסיק לפני הזמן את הקשר עם השירותים לרווחת הילד (Dubov et al., 2022).

ילדים במשפחות אומנה מאבדים את מערכות התמיכה שלהם במלאת להם 18 שנים בשל מועד הסיום הרשמי של ההשמה ועזיבת המסגרת. ההורים האומנים אינם מחויבים עוד על פי חוק להמשיך לתת לצעירים תמיכה או טיפול, וההשתתפות בתוכניות מעבר לבגרות נתונה לבחירתם. בוגרי מסגרות השמה חוץ-ביתית (להלן: בוגרי מסגרות השמה) עלולים למצוא את עצמם לבד, נאבקים להצליח בניסיונם הראשון לעמוד ברשות עצמם (Anderson, 2015; Gypen et al., 2017). מחקרים רבים מצביעים על מצבי סיכון שעיימם מתמודדים בוגרי מסגרות השמה במעבר לבגרות כגון חוסר יציבות במגורים, אובדן מערכות תמיכה, קשיים כלכליים, אוריינות פיננסית מועטה, רמת השכלה נמוכה, עבריינות והתנהגויות סיכון, הריונות של גיל עשרה והורות מוקדמת, הפרעות נפש ובעיות בריאות (ראו למשל בנבישתי ואח', 2016; כהן מורנו ואח', 2020; Cameron et al., 2022; Achdut et al., 2022; Gypen et al., 2017; Häggman-Laitila et al., 2018; Käariälä & Hiilamo, 2017; Sansone et al., 2020; Stein, 2006).

מצבם הכללי של בוגרי מסגרות השמה בישראל טוב ממצבם של בוגרי מסגרות השמה במדינות אחרות ברחבי העולם, אך לא ממצבם של בני גילם בכלל האוכלוסייה (יבלברג, 2021). מצבם של בוגרי אומנה בישראל טוב ממצבם של בוגרי פנימיות אך לא ממצבם של כלל הצעירים. במחקר שערכו בנבישתי ושיף (2003) על בוגרי אומנה ומשפחתונים של ארגון "אור שלום"² נמצא שלעומת כלל הצעירים, שיעור נמוך יותר מן הבוגרים רכשו השכלה פורמלית של 12 שנות לימוד, שירתו בצבא או נישאו. לרבים מן הבוגרים היו קשיים בתחום החברתי ומחצית מן הגברים דיווחו על מעורבות עם החוק. במחקר של בנבישתי ושמעוני (2012) נותח מידע מנהלי על כל ילידי 1989 מן האוכלוסייה היהודית (בני 19 בעת הניתוח) ונמצא שיעור גבוה יותר של רישום פלילי (עד פי חמישה וכפי שישה) ושל נערות שילדו עד גיל 19 בקרב בוגרי אומנה מבקרב כלל הצעירים. בתחום החינוך (הישגים במיצ"ב, נשירה, זכאות לבגרות) נמצאו פערים קטנים יותר. גם בדוח מבקר המדינה (2023) נותח מידע מנהלי על בוגרי אומנה. בנייתו

¹ הסקירה כתובה בלשון זכר כדי לשמור על ניסוח פשוט יותר ונוח לקריאה, אך היא מתייחסת לשני המינים.

² "אור שלום" הוא ארגון ללא מטרות רווח המטפל בילדים ונוער בסיכון שהוצאו מחזקת הוריהם על ידי רשויות הרווחה בשל חוסר מוגנות קיצונית וקשיים בתפקוד ההורי. הארגון הוא אחד מחמשת הארגונים המפעילים את האומנה.

נכללו כל ילידי 1991-2002 (בני 20-31 בעת הניתוח), וגם בו נמצאו פערים בין בוגרי אומנה לכלל הצעירים – בתחום ההשכלה נמצא כי 32% מבוגרי אומנה היו זכאים לתעודת בגרות לעומת 49% מכלל הצעירים, 20% מבוגרי אומנה היו זכאים לתעודת בגרות העומדת בתנאי הסף לקבלה לאוניברסיטה לעומת 40% מכלל הצעירים, 9% מבוגרי אומנה ניגשו לבחינה הפסיכומטרית לעומת 24% מכלל הצעירים, ו-23% מבוגרי אומנה התחילו תואר ראשון לעומת 37% מכלל הצעירים. עוד נמצא כי בוגרי אומנה השתכרו בשנה 36,541 ש"ח בממוצע לעומת 47,368 ש"ח בקרב כלל הצעירים, 10% מבוגרי אומנה קיבלו גמלת הבטחת הכנסה לעומת 3% מכלל הצעירים, 1.6% מבוגרות אומנה ילדו לפני גיל 17 לעומת 0.5% מכלל הצעירים, 19% מבוגרי אומנה טופלו במחלקות לשירותים חברתיים לעומת 2% מכלל הצעירים, ו-9% מבוגרי אומנה נעצרו או נאסרו לעומת 3% מכלל הצעירים.

תוצאות אלו מלמדות שההשפעות הפסיכולוגיות והביולוגיות של התעללות, טראומה וניתוקי קשרים בגיל הרך יכולות להיות ארוכות טווח ולהשפיע על יכולת הילדים ללמוד, ליצור קשרים חדשים ולפתח זהות חיובית (בנבנישתי ושמעוני, 2012). הן גם מלמדות שבהוצאת ילד מן הבית לצורכי טיפול והגנה יש לשקול את ההשפעות ארוכות הטווח של צעד זה וכן את המחויבות וההתחייבות של המדינה ושל השירותים המטפלים כלפי ילדים אלו לטווח הארוך (McGhee & Deeley, 2022). האתגרים שלפני בוגרי מסגרות השמה והצורך בתמיכה ממושכת בהם מתחדדים אף יותר בתקופות משבר כגון התפרצות מגפת הקורונה ומלחמת חרבות ברזל. במצבי משבר עלולים להתגלות חסמים במערכות תמיכה וחסמים מבניים שמקשים על היכולת של מתבגרים במסגרות השמה ושל הבוגרים להתמודד עם אתגרים (McGhee & Deeley, 2022).

ממצאי המחקרים על מצבם של בוגרי מסגרות השמה לימדו על הצורך להכין אותם טוב יותר למעבר לבגרות והובילו לפיתוח תוכניות הכנה לחיים עצמאיים (בנבנישתי, 2007). תרמו לכך גם מספרם ההולך וגדל של בוגרי מסגרות השמה והשינויים בצורכי הצעירים ובציפיות מהם בעקבות המציאות המשתנה (Starr et al., 2024). מתחילת שנות האלפיים חוקקו מדינות רבות ברחבי העולם חוקים חדשים ופיתחו מדיניות ותוכניות שנועדו לסייע לבוגרי מסגרות השמה לצלוח את המעבר לבגרות (Pepe et al., 2020; Van Breda et al., 2024). אפשר לחלק תוכניות אלו לשתי קטגוריות רחבות: הארכת טיפול והכנה לחיים עצמאיים. **המדיניות והתוכניות להארכת טיפול** נשענות על חקיקה המתירה למדינה או לרשות המקומית להאריך את משך השהות של הצעירים במסגרת עד גיל 21 ולהמשיך לספק להם מגוון של שירותי תמיכה. מדיניות זו מעניקה לצעירים זמן נוסף הדרוש להם לבניית עצמאותם ובגרותם, והיא נדונה בהרחבה בסקירה שהוכנה עבור שירות האומנה במנהל שירותים אישיים וחברתיים במשרד הרווחה והביטחון החברתי (בן סימון, 2024). **תוכניות הכנה לחיים עצמאיים** מתחילות כבר בעת ההשמה ונועדו להקנות למתבגרים מיומנויות וכישורי חיים שיסייעו להם בשלב המעבר לבגרות ולספק להם שירותי תמיכה בשלב זה. הסקירה הזאת מתמקדת בתוכניות אלו ובוחנת את אופן פעילותן ואת יעילותן. הסקירה הוכנה לבקשת שירות האומנה שפועל בשנים האחרונות לשפר את מצבם של בוגרי אומנה ולפתח מענים עבורם, לרבות שינוי חקיקה להארכת גיל האומנה והסדרת תפקיד רכז מתבגרים.

2. מטרות הסקירה

- א. לספק לקובעי מדיניות ולאנשי מקצוע בשירותי האומנה ידע מקצועי לשיפור ההכנה של בוגרי אומנה למעבר לבגרות ולפיתוח תוכניות הכנה לחיים עצמאיים בעבורם ובעבור מתבגרים במשפחות אומנה.
- ב. לבחון מודלים של תוכניות הכנה לחיים עצמאיים הפועלים במדינות ברחבי העולם ולזהות רכיבים חיוניים בתוכניות אלו ופרקטיקה מיטבית.

3. השיטה

הסקירה מתבססת על מאמרים אקדמיים ועל סקירות שיטתיות הנוגעים לחוויית המעבר לבגרות של בוגרי אומנה ושל בוגרי מסגרות השמה חוץ-ביתית אחרות, לתוכניות הכנה לחיים עצמאיים ולמדדים של מעבר מוצלח לבגרות. נסקרה גם ספרות אפורה על שירותי תמיכה במעבר לבגרות למתבגרים ולצעירים באומנה ובמסגרות השמה אחרות כדי ללמוד על התוכניות והשירותים בכל מיני מדינות. חיפוש המאמרים לסקירה זו נעשה במנועי החיפוש Google Scholar ו-Google ובמאגרי המידע Science ו-Wiley ו-Direct באמצעות המילים והמינוחים: care-leavers, former foster youth, youth in transition, dependent living programs, successful transition to adulthood, kinship foster care, kinship care experience.

המידע נאסף בחודשים ספטמבר 2024-מאי 2025.

3.1 מגבלות

בספרות המקצועית לא תמיד נעשית הבחנה בין אומנה למסגרות השמה חוץ-ביתית אחרות, ואף על פי שנעשה מאמץ להתמקד בתוכניות שאוכלוסיית היעד שלהן הם מתבגרים באומנה ובוגרי אומנה ובמדינות שבהן שיעור הילדים המושמים באומנה גבוה משיעור הילדים המושמים במסגרות השמה חוץ-ביתית אחרות, בשם הדיוק הוחלט להשתמש בסקירה בצירוף הכללי "בוגרי מסגרות השמה", למעט נושאים הרלוונטיים לאומנה בלבד.

בחיפוש המידע נמצא מידע עשיר על האתגרים של בוגרי מסגרות השמה במעבר לבגרות, על חוויית המעבר שלהם ועל רמת המוכנות שלהם למעבר זה. יש גם מידע רב על תוכניות הכנה לחיים עצמאיים, אך המידע על תוצאות תוכניות אלו ועל יעילותן מוגבל בעיקר לארצות הברית. סיבה אפשרית לכך היא מגבלות שפה – נסקרו מאמרים בעברית ובאנגלית בלבד – וסיבה אפשרית אחרת היא שבארצות הברית יש מאגר מידע לאומי על אוכלוסיית הצעירים בוגרי מסגרות השמה, וחוקרים רבים משתמשים בנתונים אלו כדי לבחון את מצב הבוגרים ואת יעילות התוכניות. בישראל מרבית המחקרים על בוגרי מסגרות השמה התמקדו בבוגרי פנימיות ולא בבוגרי אומנה.

4. מתבגרים באומנה - טרום המעבר לבגרות

רבים מן הילדים באומנה הם מתבגרים. המורכבות ההתפתחותית המלווה את שלב ההתבגרות מציבה אתגרים גדולים הן למתבגרים עצמם הן להורים האומנים ולשירותי האומנה, ואף עלולה להוביל למה שמכונה בספרות המקצועית "קריסת אומנה" – סיום האומנה טרום זמנה. ממחקר שנערך בישראל עלתה תמונה מורכבת ורב-ממדית של תופעה זו – רוב המרואיינים שחוו קריסת אומנה בהיותם מתבגרים תיארו זאת כאירוע פתאומי ובלתי צפוי, אך בחינה מדוקדקת יותר הצביעה על תהליך דינמי שנגרם משילוב של גורמים ובכלל זה גורמים הקשורים למערכת הרווחה, למשפחת האומנה ולמאפייני גיל ההתבגרות (Ben-Shlomo & Meir, 2024).

מתבגרים שהושמו במשפחות אומנה בגיל ההתבגרות הם לרוב פגיעים יותר, שכן הם חוו התנסויות קשות ומצבי מצוקה רבים לפני ההשמה. לכן ההורים האומנים צריכים לקבל את חוסר הוודאות, את העמימות, את חוסר האמון ואת השתיקה שמאפיינים טיפול במתבגרים שחוו טראומה ועדיין בוחנים אם אפשר לתת אמון במבוגרים סביבם. לאומנה יש תפקיד ביצירת מרחב בטוח לפיתוח אמון במבוגרים, וקבלה של המשפחה את המתבגרים יכולה להגביר את הרווחה האישית שלהם ולסייע בפיתוח החוסן הנדרש להתמודדות עם לחצים מרובים. תפקידם של אנשי מקצוע והורים אומנים להכיר בפגיעותם של המתבגרים שהם תומכים בהם בלי ליצור סטיגמה נוספת ולאפשר להם לחוות תחושה של חיים "רגילים" שתסייע בבניית הזהות שלהם. אתגר ייחודי לטיפול במתבגרים באומנה הוא הצורך להניח יסודות למעבר לבגרות ובכלל זה שילוב בתעסוקה ומציאת דיוור, בייחוד בשל המעבר המהיר והמוקדם לבגרות של בוגרי אומנה לעומת צעירים שגדלו בביתם (Shuker et al., 2019).

בגיל ההתבגרות המתבגרים לומדים על עצמם – הם מתנסים ובודקים מה ירצו להיות בבגרותם. הם רוכשים מיומנויות חדשות ומקבלים עליהם תפקידים חדשים ותחומי אחריות בשעה שהם טועמים מן הבגרות. גיל ההתבגרות מתאפיין במתח בין השאיפה לעצמאות ובין הרצון בתמיכה ובהגנה. שינויים הורמונליים גורמים לשינויים גופניים ולרגשות חזקים, והמוח חווה קפיצה בגדילה. קליפת המוח הקדם-מצחית (הקורטקס הפרה-פרונטלי) – החלק במוח שמשפיע על שליטה בדחפים, תכנון וחשיבה ביקורתית – עדיין מתפתח, ולכן לעיתים קרובות יגיבו המתבגרים על פי הרגש בלי להתחשב בתוצאות מעשיהם. גם השינויים הכימיים במוח מגבירים את הפרשת הדופמין ומעודדים התנהגויות שיש בהן סיכונים. בשל התפתחות המוח בשלב חיים זה יש לנצל תקופה זו ביעילות לסיוע למתבגר לפתח מיומנויות של קבלת החלטות ויכולות אחרות שיזדקק להן בבגרותו (Child Welfare Information Gateway, 2018). אולם לעיתים קרובות ההורים האומנים אינם מרגישים שיש להם הידע הנחוץ כדי לסייע למתבגרים. הורים אלו יכולים להיתרם מקבלת מידע כללי ומידע על גישות מבוססות כוחות וסגנונות הורות ומהדרכה על התפתחות בגיל ההתבגרות ועל השפעות של טראומה. מידע על תהליכי התפתחות המוח בקרב מתבגרים יכול לשנות את ההתייחסות של הורים אומנים לשנות ההתבגרות ואת תגובותיהם להתנהגות המאתגרת של המתבגרים שבטיפולם. הורים שיש להם ידע בנושאים אלו גם ירגישו ביטחון רב יותר בהתמודדותם עם המתבגר (Shuker et al., 2019).

תיבה 1: דוגמה לחוברת הדרכה להורים אומנים

שער למידע על רווחת הילד (Child Welfare Information Gateway) הוא גוף ממשלתי הפועל בארצות הברית ומספק מידע ומשאבים במגוון רחב של נושאים הקשורים לרווחת הילד, החל במניעת התעללות והזנחה של ילדים וכלה באימוץ. בשנת 2018 פרסם הארגון [חוברת הדרכה להורים אומנים](#) כיצד לתמוך במעבר מוצלח לבגרות של המתבגרים שבאחריותם. החוברת מפרטת את אתגרי המתבגרים, את ההשפעות של התפתחות המוח בשלב חיים זה, את החוקים הפדרליים, את התוכניות המוצעות למתבגרים ואת המקורות הזמינים להורים לקבלת סיוע. המסמך כתוב בצורה של "דברים לדעת" על כל תחום ו"דברים שההורה האומן יכול לעשות" כדי לסייע למתבגר ולמתבגרת להתקדם בתחום. בסוף כל חלק כזה יש גם קישורים למידע נוסף (Child Welfare Information Gateway, 2018; להרחבה ראו פרק 7.1). אפשר למצוא מדריכים המיועדים גם לעובדים המלווים את המתבגרים והצעירים (ראו לדוגמה Legal Aid Center of Southern Nevada, 2016).

5. המעבר לבגרות

5.1 חוויית המעבר לבגרות בקרב צעירים בוגרי מסגרות השמה

צעירים חווים שינויים ניכרים בתדירות גבוהה יותר מכל קבוצת גיל אחרת בהיבטי ליבה של הזהות: עזיבת בית הספר; שינוי במקום המגורים לצורך לימודים, עבודה או גיוס לצבא, בעקבות זוגיות חדשה או בשל הרצון להתנסות בחוויות חדשות; השתייכות לקבוצות חברים חדשות ולפעמים לקהילות אחרות; השתלבות בלימודים; השתלבות בתעסוקה ועוד (Gypen et al., 2017; Scales et al., 2016). גם מי שנתרו בבית הוריהם, ויש יותר ויותר צעירים כאלה, מצפים להגברת העצמאות, והתוצאה היא רצון לנהל מחדש משא ומתן על תפקידים ועל נורמות. השינויים הצפויים והלא-צפויים משפיעים על הקשרים ההתפתחותיים – קשרים המספקים טיפול, תמיכה, אתגר והזדמנויות – שהם המקורות העיקריים לקידום התפתחות חיובית של צעירים כמו מסוגלות, זהות (אוטונומיה) ומחויבות לקהילה (שייכות) (Refaeli, 2017; Scales et al., 2016). לצעירים רבים יש גישה למערכות תמיכה רגשיות וכלכליות, אולם רוב הצעירים שהתבגרו במסגרות השמה חסרים את רשת הביטחון הזאת. היעדר מערכות תמיכה לצעירים אלו עלול להקשות עליהם את המעבר לבגרות ולהיות להם מכשול בפיתוח כישורי חיים ועצמאות ובבניית מערכות תמיכה שעשויות להקל עליהם את המעבר לבגרות. בוגרי מסגרות השמה שחוזרים להוריהם או לאפוסטרופסים שלהם עשויים להמשיך לחוות דינמיקה משפחתית מזיקה או חוסר בתמיכה (Gypen et al., 2017; Landers, 2019). הלחץ שבוגרי מסגרות השמה נתונים בו בשלב המעבר לבגרות עלול לפגוע בבריאות הנפש שלהם ולגרום להם להתמכרויות שילוו אותם שנים רבות (Gypen et al., 2017).

מחקר שנערך באיטליה בקרב בוגרי אומנה בני 19-25 לימד על המורכבות של חוויית האומנה. המרואיינים הביעו הן תחושות חיוביות בנוגע ליחסיהם עם משפחת האומנה הן תחושות שליליות בנוגע ליחסים אלו. מצד אחד תיארו המרואיינים תמיכה, תחושת שייכות, זיכרונות טובים, יחסים עם המשפחה מתוך בחירה ושמירה על קשר, ומצד שני פיחות בערך ההורים האומנים, דחייה, זיכרונות רעים ובידוד. החוקרות הסיקו שחוויית האומנה גורמת לתפיסות מורכבות של מערכות היחסים בשלב המעבר לבגרות על פי עיבודה. אנשי מקצוע יכולים לעבוד עם הצעירים על הזיכרונות והתפיסות שלהם ולתמוך בהם בתהליך הבנת חוויות העבר שלהם, בייחוד בשלב הקריטי של המעבר לבגרות (Cardinali et al., 2023).

המעבר לבגרות של בוגרי מסגרות השמה הוא בדרך כלל מואץ ופתאומי. כשליש מבוגרי כפרי הנוער תיארו את חוויית העזיבה קשה עד קשה מאוד (בנבנישתי ואח', 2021). כמעט מחצית מבוגרי "אור שלום" דיווחו על מעבר לבגרות שהיה להם די קשה עד קשה מאוד, וכרבע מהם ציינו כי מעולם לא היה להם מישהו חיזוני שיכלו לספר לו על עצמם או לשתף אותו בבעיותיהם (בנבנישתי ושיף, 2003). תחושות דומות עלו בסקר שנערך בשנת 2003 בקרב בוגרי מסגרות השמה (פנימיות ואומנה) חסרי עורף משפחתי בישראל (לוי, 2008) ובמחקר אורך בקרב בוגרי פנימיות בישראל (Refaeli, 2020). משתתפי הסקר תיארו קושי לעזוב את המסגרת ששימשה בית שנים ארוכות, תחושת נטישה, אכזבה מן המערכת, בדידות וקשיים רגשיים (לוי, 2008). משתתפי מחקר האורך תיארו תחושת הזנחה מצד הפנימייה בגלל עזיבתם הפתאומית וציפייה לדמות תומכת שתיזום איתם קשר. המשתתפים הביעו צרכים רגשיים כגון אדם לפנות אליו, מישהו שאכפת לו מהם, וצרכים קונקרטיים כגון מישהו שיציב

הדרכה כללית ועצה, הכוונה בתחום הלימודים וסיוע בתחום התעסוקה (Refaeli, 2020). אדלר (2006) בחנה את חווייתם של מתבגרים בשנתם האחרונה באומנה ומצאה כי מרביתם חשו בדידות, צורך להתמודד בעצמם עם מציאות חייהם ותחושה שהם יכולים לסמוך רק על עצמם. אף על פי שהחוויה המשותפת לכל המרוויינים הייתה הצורך לשרוד, ציינה אדלר כי צורך זה לא היה מקושר בהכרח למאבק הישרדות אלא ליכולת של המתבגרים לשמור על אופטימיות, לחפש ולמצוא את הטוב גם במצבים קשים ולהיעזר בסביבה. המרוויינים הפגינו הערכה גבוהה של היכולת שלהם, ראייה אופטימית של חייהם ויכולת להציב יעדים, לתפקד ולהתקדם במגוון תחומי חיים.

מחקרים מן העולם מציגים ממצאים דומים על קשיי המעבר של בוגרי מסגרות השמה. במחקר שנערך בסרביה בקרב בוגרי מסגרות השמה בני 16-22 דיווחו כשני שלישים מן המשתתפים שהמחשבה על עזיבת המסגרת גרמה להם לתחושות שליליות כגון עצב, פחד וחרדה, והם חשו כעס לנוכח השינויים הצפויים להם ולחץ לקראת מועד העזיבה. החשש הגדול ביותר של הבוגרים מעזיבת המסגרת היה היציבות הכלכלית, והם גם הביעו צורך באדם שהם יוכלו להתייעץ איתו בכל מיני סוגיות. במחקר נמצא שבוגרי אומנה קיבלו משירותי האומנה תמיכה רבה יותר משקיבלו בוגרי פנימיות מצוות הפנימייה (Isakov & Hrnčić, 2018). מחקר שנערך בהודו בקרב בוגרות פנימייה (גיל ממוצע 21) חשף שלל רגשות שחוו הצעירות במסען אל הבגרות: ביום האחרון במסגרת הן חשו פחד, דאגה, אובדן, פגיעות, התרגשות וחופש. העתיד סימל סיכוי להתחלה חדשה – מציאות שאי אפשר לדמיין אותה כל עוד נמצאים במסגרת. רק אחרי עזיבת המסגרת הבינו הצעירות מה המשמעות של להשאיר מאחור סביבה מגנה ובטוחה ולהתחיל חיים בעולם רצוף מכשולים דוגמת הקושי להתקבל לחברה בגלל מסורות וערכים תרבותיים מקובלים. המשתתפות ציינו גורמים רבים שהשפיעו על חוויית המעבר שלהן לבגרות. ברמת המיקרו השפיעו לחיוב יציבות בהשמה, מוכנות לעזיבת המסגרת, עזיבה מגיל 18 ואילך, הזדמנויות לקבלת החלטות בנוגע לעתיד, גישה להשכלה גבוהה, הזדמנויות תעסוקה ומגורים בטוחים. ברמת המזו צוינו לטובה תמיכה חברתית מבני משפחה, מחברים, מעמיתים, ממדריכי הפנימייה וממעסיקים, גישות הטיפול במסגרת, מידת השקיפות בה, סוג השירותים הזמינים לבוגרי המסגרת, תוכניות ההכנה האישיות למעבר לבגרות ותוכניות מעבר לבגרות.³ ברמת המקרו הן ציינו צורך בחקיקה ובמענים מטעם המדינה שיסייעו בטווח הארוך כגון השכלה, הזדמנויות לתעסוקה, דיור בטוח וביטחון כלכלי (Dutta, 2016). במחקר שנערך בדרום אפריקה בקרב בוגרי אומנה בני 19-24 הם ציינו את מעורבותה של עובדת סוציאלית בהכנה שלהם לחיים עצמאיים, והזיכרונות המשמעותיים ביותר מעזיבת המסגרת הם אובדן הסיוע הכספי, צרכים לימודיים הנובעים מקשיים כלכליים ושינוי לרעה ביחסים עם ההורה האומן. האתגרים שעימם התמודדו בשלב המעבר לבגרות היו לדבריהם אבטלה, התנהגויות סיכון כגון הידבקות במחלות מין ויכולת מועטה להתמודד (Shaw, 2019).

במחקר שנערך בארצות הברית בקרב בוגרי אומנה בני 20-25 זוהו ארבע תמות בתיאור התהליך שחוו המשתתפים: (1) התמודדות עם המעבר לבגרות – קושי לעזוב את מסגרת ההשמה, תחושת בדידות, חוסר מוכנות להתמודד עם המעבר הפתאומי לעצמאות ותחושה שהתמיכה הופסקה באחת וכן חשש מהיעדר יכולת לספק צרכים בסיסיים כגון אוכל ומקום מגורים; (2) תלות במבוגרים (עובדות סוציאליות, הורים אומנים) – הימצאות מבוגר תומך אחד קבוע, זמין ואכפתי שינה את חוויית המעבר; (3) פעולה לשינוי – סיוע לאחרים למצוא משמעות בחיים ולהצליח בחיים הבוגרים (למשל דרך חונכות או גיוס כספים לארגונים התומכים בילדים

³ בהודו יש שירותי תמיכה לאחר עזיבת המסגרת לבוגרי מסגרות שאינם יכולים לשוב למשפחתם. התמיכה ניתנת עד גיל 21.

באומנה) – למנוע מבוגרים אחרים לחוות את הקשיים שהם עצמם חוו במעבר לבגרות ולמנוע מילדיהם בהווה או בעתיד לחוות את הטראומה והמצוקה שהם חוו כבוגרי אומנה; (4) התקדמות – יכולת לדמיין עתיד בהיר יותר מן המצב שהם נחשפו אליו בסביבתם הקרובה ולהגדיר לעצמם יעדים בתחום הלימודים והמשפחה (Hedenstrom, 2021).

תיבה 2: שינוי תפיסה מעצמאות לתלות הדדית (interdependence vs. independence)

מן המחקרים שנסקרו עלו החששות הרבים מעזיבת המסגרת, הקשיים הרגשיים המלווים מעבר זה והצורך הרב בדמות מכוונת שבטוח להישען עליה. הספרות המקצועית מרבה להשתמש בביטוי "תלות הדדית" (interdependence). ביטוי זה מבקש להזכיר שצעירים ממשיכים להיות תלויים בהוריהם ובסביבתם הקרובה עוד הרבה שנים, ולמעשה הרעיון של מעבר לעצמאות אינו מתאים בהקשר של מעבר לבגרות. בהקשר של בוגרי מסגרות השמה הכוונה היא ליחסי תלות הדדיים בין הצעירים להורים האומנים, לאנשי המקצוע שתומכים בהם ולמערכות חברתיות רחבות יותר. יחסי הגומלין האלה, כמו מערכות יחסים עם ההורים, מספקים לצעירים מעין פיגומים התפתחותיים במעבר לבגרות ומשפיעים על החוויות שלהם ועל מצבם (Allen, 2023; Cameron et al., 2018b). תלות הדדית מדגישה את החשיבות של ביסוס ושימור של קשרים קבועים עם מבוגרים מהימנים בקהילה שיכולים לסייע לבוגרי מסגרות השמה לנווט את המעבר שלהם לבגרות (Children Now, 2023). תלות הדדית טומנת בחובה גישה של מעבר הדרגתי לבגרות – היא מדגישה את ערכן של מערכות יחסים כרשתות ביטחון ומבליטה את המצב הייחודי של צעירים אלו – עצמאים ולא עצמאים גם יחד (Paulsen & Berg, 2016). תלות הדדית גם מאפשרת לראות במעבר לבגרות תהליך מתמשך של רכישת ידע וכישורים שמתרחשות בו צמיחה והתפתחות שיימשכו כל החיים ולא תהליך קצר טווח שבו הפרט משיג בזמן קצר מיומנויות לחיים עצמאיים (McGhee & Deeley, 2022; Starr et al., 2024). בקרב בוגרי מסגרות השמה הרעיון של עצמאות עלול לגרום לצעירים לחוש נעדר תמיכה והכנה מספקת במקום לתחושה של אוטונומיה. לכן הדגשת העצמאות עשויה להיות מנוגדת לתחושות שחווים צעירים אלו ולהזיק לתהליך הקניית מיומנויות לחיים עצמאיים בקרב בוגרי מסגרות השמה. לחלופין הדגשת תלות הדדית בריאה תוביל לתמיכה בצעירים בעת המעבר שלהם לבגרות שהיא מותאמת, מקיפה ובזמן המתאים. הגישה של תלות הדדית עשויה להפחית תחושות בגרות מיידית, בידוד ובדידות ולהגביר רווחה אישית, חוסן והגשמה עצמית ולכן לשפר את מצבם של בוגרי מסגרות השמה (Starr et al., 2024).

5.2 רמת המוכנות למעבר לבגרות של בוגרי מסגרות

בשלב המעבר לבגרות משתנים התפקידים ותחומי האחריות של הצעירים ומצופה מהם להיות עצמאים יותר מבעבר ולפעול לקידום היעדים שלהם בתחומי ההשכלה והתעסוקה. להתנסויות בשלב חיים זה יכולה להיות השפעה רבה על הבגרות. גישה להשכלה והתנסויות המשפרות את כישורי החיים יכולות לחזק את תחושת המסוגלות והביטחון העצמי ולהרחיב את אפשרויות התעסוקה והקריירה (Cardinali et al., 2023; Knotte, 2009). אולם המוכנות למעבר לבגרות של בוגרי מסגרות השמה היא לרוב

חסרה, כיוון שההגנה שהם מקבלים במסגרת משאירה אותם פסיבים ולא מוכנים מספיק להתמודדות עם האתגרים שבעזיבתה. צעירים אלו אינם יכולים בדרך כלל לשוב אל המסגרת שעזבו ואינם מקבלים את הסיוע שהם זקוקים לו כי אפשרויות התמיכה מצטמצמות עם עזיבת המסגרת (Starr et al., 2024). מרבית הצעירים חווים מעבר הדרגתי, ואילו בוגרי מסגרות השמה חווים מעבר מואץ שמקשה עליהם לרכוש ניסיון, השכלה ומיומנויות הנדרשים להם כדי להשיג את העצמאות המצופה מהם (Knote, 2009).

במחקר שבחן את המוכנות לבגרות של בוגרי כפר ילדים בגאנה דיווחו הבוגרים על חוסרים בהכנה שלהם, כגון כישורים בתחום הכספים, הדיור והתרבות, ועל חסמים להצלחה ובכלל זה היעדר תמיכה והכוונה והיעדר מעורבות בהחלטות הנוגעות לעתידם (Frimpong Manso, 2012). בישראל נערכו כמה וכמה מחקרים שבחנו את רמת המוכנות של מתבגרים בפנימיות ובמשפחות אומנה ליציאה מן המסגרת הן מנקודת המבט של הצוות המטפל הן מנקודת המבט של המתבגרים. רפאלי ואח' (Refaeli et al., 2013) מצאו שהצוות המטפל העריך שרמת המוכנות של תלמידי "ב בפנימיות נמוכה בכל 12 התחומים שנבחנו (לדוגמה: הימנעות מהתנהגויות סיכון, שמירה על הבריאות, השתלבות בתעסוקה / בהשכלה גבוהה, יצירת מערכות יחסים, גיוס לצבא או לשירות לאומי-אזרחי). משך הזמן במסגרת, הישגים בלימודים ומקורות תמיכה נמצאו מנבאים של מוכנות גבוהה יותר. במחקרה של כהן (2008) העריכו עובדות סוציאליות שרמת המוכנות של מתבגרים באומנה ובמשפחותנים של ארגון "אור שלום" גבוהה בתחומים צבא, שמירה על הבריאות, התנהגות נורמטיבית, עבודה ומיומנויות עבודה ובינונית או נמוכה בתחומים ניהול ואחזקת משק הבית, ניהול כספים, לימודים ויחסים בין-אישיים. שיף ובננישתי (2004) מצאו שמתבגרים באומנה העריכו שרמת מוכנותם לחיים עצמאיים די גבוהה וחשו בטוחים בעצמם בתחום הזוגיות, ניהול משק הבית, יכולת להימנע מהתנהגויות סיכון והיכולת לדאוג לעצמם יותר מבתחומים לימודים, צבא ועשיית סידורים. במחקרן של שיף וקושר (2005) דיווחו כשליש מבוגרי פנימיית [בית אפל](#) על הכנה מועטה או על היעדר הכנה לעתיד ובפרט לעולם התעסוקה, ובמחקרה של רפאלי (2020) הצביעו בוגרי פנימיות על הצורך להכין את הבוגרים לבגרות כשהם עדיין במסגרת, לדוגמה באמצעות סדנאות לחיפוש עבודה ולכתיבת קורות חיים וכן הקנייה של התנהגות ראויה בצבא.

לא רק לרמת המוכנות יש השפעה על הצלחת המעבר לבגרות אלא גם לתפיסת המוכנות. במחקר אורך שנערך בלוס אנג'לס בארצות הברית בקרב בוגרי מסגרות השמה נבחנה מוכנותם לעבודה. במחקר נמצא שבקרב מתבגרים שהפגינו תחושת מוכנות רבה ויכולת קריאה גבוהה בגיל 17 הראו בגיל 19 את התוצאות הטובות ביותר בכל אחד ממדדי התעסוקה שנבחנו. לתפיסה עצמית של מוכנות לעבודה היה תפקיד חשוב בהצלחה להשתלב בעבודה, גם כשיכולת הקריאה הייתה נמוכה, ונמצאה גם גורם מנבא להשתלבות בלימודים במוסדות להשכלה גבוהה (McDaniel & Pergamit, 2013). דיניסמן וזעירא (Dinisman & Zeira, 2011) בחנו את רמת המוכנות של מתבגרים בפנימיות בישראל בשנתם האחרונה במסגרת ומצאו שהיא קשורה להערכה עצמית ולמצב התעסוקה בעת המחקר וכן להימצאות תמיכה חברתית, בעיקר מצד עמיתים ואנשי צוות. גם בבננישתי ושיף (Benbenishty & Schiff, 2009) מצאו קשר חיובי בין התפיסה העצמית של מידת המוכנות ובין תמיכה חברתית, יחסים עם משפחת האומנה ותפקוד המתבגרים בהווה.⁴ עם זאת הם ציינו שיייתכן שהתפיסה העצמית החיובית של המתבגרים בנוגע למידת מוכנותם הצביעה

---

⁴ גם במחקר שבחן את מצבם של בוגרי תוכנית "למרחב" (שטימברג ואבירי, 2012) נמצא קשר בין אמון הצעיר ביכולת שלו להתפתח בעתיד בכל מיני תחומים ובין שביעות הרצון שלו מתחומים אלו.

על הערכת יתר. לכן הציעו החוקרים שלצד הטיפול במתבגרים לחיזוק התפיסה העצמית ולהגברת תחושות תקווה, יינתן להם מידע על קשיים פוטנציאליים ביציאה מן המסגרת ויתורגלו איתם פתרונות אפשריים לקשיים אלו.

תיבה 3: ביצוע הערכת מוכנות למעבר לבגרות

הערכת רמת המוכנות למעבר לבגרות חשובה במישור הפרט כי היא התשתית לבניית התוכנית האישית של כל אחד מן המתבגרים על פי צרכיו ומידת מוכנותו, והיא חיונית במישור המערכת כי היא מספקת מידע הכרחי לקביעת מדיניות ולתכנון שירותים (Benbenishty & Schiff, 2009). יש מדינות בארצות הברית שמחייבות לעשות אבחון לבדיקת רמת המוכנות של בני הנוער אם בכלים מתוקפים ואם בכלים שנבנו במיוחד להליך זה (Tuyishime et al., 2024). קרן "קייסי" (Casey Family Programs), אחת הקרנות הגדולות בארצות הברית בתחום האומנה, מציעה כלים מובנים להערכת המוכנות של מתבגרים לחיים עצמאיים הכוללים שאלות בתשעה תחומים הרלוונטיים להצלחתם בבגרות. אפשר להורידם בחינם [באתר הארגון](#).

5.3 המעבר לבגרות בקרב בוגרי אומנת קרובים

המעבר לבגרות נחקר מעט מאוד בהקשר של אומנת קרובים אף על פי שבמדינות מסוימות סוג זה של אומנה נפוץ מאוד, ולכן חשוב ללמוד את הנושא. לדוגמה בספרד כ-80% מן הילדים באומנה שוהים באומנת קרובים (del Valle et al., 2011), ובאנגליה שיעורם גדל בעשור הראשון של שנות האלפיים (Farmer, 2009). גם בישראל חלה עלייה חדה בשיעור הילדים באומנת קרובים מאז התקבל [חוק אומנה לילדים התשע"ו-2016](#), ובארצות הברית זה סוג האומנה המועדף, כפי שעולה מחוק עידוד קשרים להצלחה משנת 2008 ([Fostering Connections to Success and Increasing Adoption](#)).

מרבית ההורים האומנים באומנת קרובים הם סבים וסבות. הם חווים לחץ רב בגידול נכדיהם, בין היתר בשל התמיכה המועטה שהם מקבלים משירותי רווחה לעומת התמיכה הניתנת להורים האומנים בסוגים אחרים של אומנה. הורים אומנים אלו מקבלים בדרך כלל את הילדים בגיל צעיר מאוד ומגדלים אותם עד בגרותם. אומנה ארוכת טווח זו מספקת יציבות רבה לילדים, אך היא יכולה להכביד על ההורים האומנים בשל עומס תפקידים (Fuentes-Peláez, 2014; del Valle et al., 2011). הקשיים של משפחות אומנה באומנת קרובים נובעים גם ממאפייני המשפחות: בקרב משפחות אומנת קרובים לעומת משפחות אומנה שאינה אומנת קרובים יש שיעור גבוה יותר של הורים מבוגרים, של משפחות יחידניות, של בעיות בריאות, של קשיים כלכליים ושל תנאי דיור צפופים (ניג'ם-אכתילאת ואח', 2023; Farmer, 2009). מאפיינים אלו נוסף על היעדר תמיכה מספקת יכולים להוסיף על העומס עליהן (Farmer, 2009).

בוגרי אומנת קרובים מתמודדים עם אתגרים דומים לאלה שחווים כלל בוגרי מסגרות ההשמה: עוני, נגישות נמוכה להשכלה, לתעסוקה ולשירותי בריאות, קשיים רגשיים, התנהגויות סיכון והתחלה מוקדמת יותר של חיים עצמאיים לעומת בני גילם בכלל

האוכלוסייה (Dziro, 2020; del Valle et al., 2011). אך בוגרי אומנת קרובים עלולים לחוות גם אתגרים ייחודיים. במחקר שנערך בזימבבואה דיווחו בוגרי אומנת קרובים על תחושה שהם אינם אהובים או שהם אינם רצויים אצל ההורים האומנים שלהם, ושההורים האומנים חסרים מיומנויות הוריות, בייחוד הורים מבוגרים שמתקשים להבין את הצרכים של צעירים. לעיתים גרמו תחושות אלו לתסכול ולעזיבה מוקדמת (Dziro, 2020). עוד אתגר ייחודי באומנת קרובים הוא הסיכוי הגבוה לחוות מוות של הורה (או של האומן – סבא או סבתא – או של ההורה הביולוגי) בגיל ההתבגרות או בבגרות הצעירה (del Valle et al., 2011).

לא רק אתגרים ייחודיים מספקת אומנת קרובים אלא גם הזדמנויות ייחודיות התורמות למעבר הצעירים לבגרות. צעירים דיווחו על יציבות ועל סביבה משפחתית שמטפחת תחושת שייכות וזהות החיוניים למעבר מוצלח לבגרות ולרוב הרגישו מוגנים ונתמכים על ידי קרוביהם וראו בהם דמויות הוריות (del Valle et al., 2011; Farmer, 2009). צעירים שהשתתפו במחקרים שנערכו בזימבבואה ובגאנה דיווחו שהם רכשו כישורי חיים כגון בישול, ניהול תקציב, כביסה והתמודדות עם מחסור, מיומנויות של קבלת החלטות הודות למעורבות בקבלת החלטות מגיל צעיר, ותחושה חזקה של חוסן בעקבות היכולת לשרוד מצבים קשים (Abdullah et al., 2020; Dziro, 2020). המגורים עם קרובי משפחה גם הקלה עליהם לקבל מסמכים חשובים, כגון תעודת לידה, שיכולים להיות נחוצים בהמשך החיים (Dziro, 2020).

מחקר שנערך בספרד מצא שבוגרי אומנת קרובים תפקדו טוב יותר מבוגרי מסגרות השמה אחרות בהיבטים של השתלבות בחברה ובמוסדות להשכלה גבוהה (del Valle et al., 2011), ובמחקר שנערך בארצות הברית נמצא שבוגרי אומנת קרובים מפיגנים יותר חוסן מבוגרי מסגרות השמה אחרות (Shpiegel et al., 2021). במחקר שנערך בסרביה נמצא שבוגרי אומנת קרובים קיבלו את התמיכה הרבה ביותר, בעיקר בשל התמיכה מן המשפחה המורחבת אך גם בשל התמיכה מן המורים שלהם שהייתה רבה יותר מזו שקיבלו בוגרי פנימיות (Isakov & Hrnčić, 2018). לעומת זאת במחקר שנערך בארצות הברית נמצא שבוגרי אומנת קרובים צורכים פחות שירותי תמיכה מבוגרי מסגרות השמה אחרות. לנוכח המדיניות של העדפת אומנת קרובים על פני סוגי השמה אחרים וחשיבות התמיכה בשלב זה, יש לשים לב לתוצאה הלא-מכוונת הזאת ולתת לה מענה (Kim et al., 2019).

6. מסגרת מושגית

כדי לסייע ביעילות לבוגרי מסגרות השמה בהתמודדות עם האתגרים במעבר לבגרות, חיוני להבין מה הצרכים שלהם, אילו ידע ומיומנויות עליהם לרכוש כדי להגיע מוכנים לשלב המעבר לבגרות, ומה נדרש לעשות כדי להוביל אותם להצלחה בבגרות. מסגרת מושגית להתוויית הדרך לסייע לצעירים אלו – פיתוח חזון, מדיניות ותוכניות – מניחה את היסודות לשיפור ההכנה של צעירים אלו. ממחקרים בתחום עלו כמה תאוריות וגישות שהן הבסיס לתוכניות ולהתערבויות לבוגרי מסגרות השמה ובהן גישת החוסן (Stein, 2019) וגישת למידה לאורך החיים (life course approach) שרואה בחייו של הפרט ציר זמן חברתי, וההתפתחות בו נמשכת כל החיים (Sulimani-Aidan & Kovach, 2024; Zeira et al., 2023). להלן סקירת מסגרות מושגיות שהאוריינטציה שלהן היא התפתחותית.

6.1 מסגרת מושגית לפיתוח הצלחה בקרב צעירים

הפיכת צעירים בני 18 ויותר לאדונים על גורלם היא מורכבת בשל התפקיד שממלאת הסביבה – משפחה, מוסדות, ערכים תרבותיים – בעיצוב הפרטים החיים בה. חוסר שוויון בהזדמנויות וביכולת לראות בהן אפשרויות מעשיות הוא מכשול לצעירים בעלייה על מסלול ההצלחה. גם התבגרות בקהילות שוליים מוסיפה למורכבות של התפתחות המתבגר לצעיר מצליח. נקודת מבט התפתחותית היא חיונית כדי להבטיח שמבנים ופרקטיקות עונים על הצרכים ההתפתחותיים של מקבלי השירות וניתנת הזדמנות שווה לכולם. נגאוקה ואח' (Nagaoka et al., 2015) פיתחו מסגרת התפתחותית ליסודות להצלחה בבגרות הצעירה, וזאת על בסיס מחקרים, תאוריות וידע מעשי ממגוון רחב של דיסציפלינות וגישות.

המסגרת התפתחותית כוללת שלושה גורמי מפתח שמאפשרים לצעירים להסתגל לשינויים בדרישות ולנווט בהצלחה בין מערכות: (1) יכולת פעולה – איך צעירים המוכנים להצלחה מתקשרים עם העולם, מקבלים החלטות ומגלים מעורבות? (2) זהות אינטגרטיבית – מה המצפן הפנימי שמשמש צעירים לקבל החלטות התואמות את ערכיהם, את אמונותיהם ואת יעדיהם? (3) יכולות – כיצד צעירים יכולים להיות יעילים במגוון משימות? הבסיס לגורמי מפתח אלו הם ארבעה רכיבי יסוד, קוגניטיביים ולא קוגניטיביים, שמתקיימים בספירות שונות ועל פני זמן: בתוך העצמי, ביחסים עם אחרים ובעולם הרחב יותר שבו אנו חיים. הרכיבים נבחרו כי הם ניתנים לשינוי בעקבות התנסויות, מאמצים של אחרים ואינטראקציות עם אחרים, באופן חיובי ושליילי גם יחד, ואז להיות מופנמים אצל הצעירים וחלק מן הזהות שלהם. הרכיבים הם: (1) ויסות עצמי (שלב הילדות, גיל 3-10) – המודעות לעצמי ולסביבתי והיכולת לנהל את הקשב, את הרגשות ואת ההתנהגויות בדרכים מכוונות מטרתי; (2) ידע וכישורים (כל שלבי ההתפתחות, מן הילדות ועד הצעירות); (3) דפוסי חשיבה (מתפתחים בעיקר בגיל 6-11) – אמונות ועמדות כלפי עצמי וכלפי העולם והאינטראקציה ביניהן, וכן נקודות המבט שהפרט משתמש בהן כדי לעבד חוויות יום-יומיות; (4) ערכים (שלב ההתבגרות והבגרות הצעירה, גיל 15-22) – אמונות מתמשכות בדרך כלל על רע וטוב ועל מה חשוב בחיים שהתרבות הגדירה אותן. ערכים כוללים הן את קוד ההתנהגות המוסרי שמשמש את הפרט בפעילויות היום-יום שלו (להיות נחמד, להיות הוגן) הן את היעדים ארוכי הטווח שלו (לרכוש השכלה, להקים משפחה, לתרום לקהילה; Nagaoka et al., 2015).

כדי לפתח באופן מכוון ידע, כישורים, ערכים, דפוסי חשיבה ותהליכים של ויסות עצמי יש ליצור סביבה מתאימה ונגישות מספקת למשאבים (Nagaoka et al., 2015). לדוגמה לחינוך יש תפקיד חיוני בפיתוח הידע, המיומנויות, הגישות והערכים המאפשרים התפתחות חיובית (יוזמה – מרכז לידע ולמחקר בחינוך, 2019). התפתחות גם מוזנת בהקשר של יחסים חזקים, תומכים ומתמשכים עם מבוגרים ועם עמיתים, המאפשרים למתבגרים ולצעירים לשקף את החוויות שלהם ולפרשן בדרכים שמחזקות את תחושת העצמי שלהם ומרחיבות את האופקים שלהם (Nagaoka et al., 2015). מחקרים מרחבי העולם מלמדים על ההשפעה החיובית של תמיכה חברתית, של כישורים לוויסות עצמי ושל יציבות בשלב המעבר לבגרות על בריאות הנפש של בוגרי מסגרות השמה (Phillips et al., 2024).

6.2 מסגרת הנכסים ההתפתחותיים

אחת המסגרות ההתפתחותיות המוכרות למדידת הצלחה בקרב בני 12-18 היא נכסים התפתחותיים (developmental assets framework), שפיתח ארגון [Search Institute](#). היא נשענת על תפיסת ההתפתחות החיובית (positive youth development) שמשמשת שנים רבות במדינות רבות. מסגרת הנכסים ההתפתחותיים מתמקדת בזיהוי ובחיזוק גורמים שמקדמים התפתחות בריאה ומוצלחת בקרב צעירים. הנכסים שהוגדרו משמשים להערכה של רמת ההתפתחות האישית של היחיד ושל רמת מוכנותו לבגרות, והם מתמקדים בכוחות של המתבגר במקום בסיכון (Anderson, 2015). על בסיס עבודת מחקר מקיפה נוסחו ארבעים נכסים התפתחותיים, והם סווגו לארבע קטגוריות של נכסים חיצוניים (כגון מערכות יחסים והזדמנויות) ולארבע קטגוריות של נכסים פנימיים (כגון חוזקות רגשיות-חברתיות, ערכים ומחויבויות; ראו **תרשים 1**). נכסים התפתחותיים אלו הם היסודות להצלחה בשלב המעבר לבגרות (Tuyishime et al., 2025). ככל שלצעיר יש יותר נכסים מן המסגרת הזאת, כך יגבר הסיכוי שלו להצליח בחיים במישורים הלימודי, הרגשי והחברתי. בגיל ההתבגרות מתמעטים בעיקר הנכסים החיצוניים – הקשרים ההתפתחותיים וההזדמנויות שמציעים אחרים. כלומר, המערכות החברתיות שאמורות להכין את המתבגר לשלב המעבר לבגרות ולתמוך בו בשלב זה אינן מספקות (Scales et al., 2016).

נכסים פנימיים

כישורים אישיים, התחייבויות וערכים הדרושים למתבגרים כדי לקבל החלטות טובות ולהיות אחראים לחייהם, עצמאים ומסופקים

מחויבות ללמידה

- מוטיבציה להצליח
- מעורבות פעילה בלימודים בבית הספר
- הכנת שיעורי בית שעה ביום לפחות בימי הלימודים
- תחושת שייכות לבית הספר
- קריאה לשם הנאה שלוש שעות בשבוע לפחות

ערכים חיוביים

- ייחוס ערך גבוה לעזרה לאנשים אחרים
- ייחוס ערך גבוה לקידום שוויון ולצמצום רעב ועוני
- התנהגות על פי הערכים שלהם והקפדה עליהם
- כנות
- קבלת אחריות אישית ולקיחת אחריות
- ריסון – מאמינים בחשיבות של הימנעות מהתנהגויות סיכון

מיומנויות חברתיות

- תכנון קדימה וקבלת החלטות
- בין-אישי – אכפתיות, רגישות וכישורים חברתיים
- תרבותי – ידע על אנשים מרקע תרבותי ואתני שונה משלהם ותחושת נוחות בקשר איתם
- מסוגלות לעמוד בלחץ חברתי שלילי ובמצבים מסוכנים
- פתרון סכסוכים ללא אלימות

זהות חיובית

- תחושת שליטה באירועים שקורים
- הערכה עצמית גבוהה
- תחושת מטרה
- אופטימיות בנוגע לעתיד האישי

נכסים חיצוניים

תמיכה, הזדמנויות ומערכות יחסים שמתבגרים צריכים בכל אחד מהיבטי חייהם

תמיכה

- תמיכת המשפחה
- תקשורת משפחתית חיובית
- תמיכה של מבוגרים שאינם ההורים
- שכנים אכפתיים / קהילה תומכת
- אקלים בית ספרי אכפתי ומעודד
- מעורבות ההורים בלימודי הנער בבית הספר

העצמה

- בני הנוער חשים שהקהילה מעריכה בני נוער
- בני הנוער משמשים משאב לקהילה / מקבלים תפקידים מועילים
- בני הנוער מתנדבים בקהילה שעה בשבוע לפחות
- בני הנוער חשים ביטחון בבית, בבית הספר ובשכונה

גבולות וציפיות

- מצד המשפחה – גבולות ברורים ומעקב אחר מקום הימצאו של הנער
- מצד בית הספר – כללים ברורים והבהרת התוצאות של מעשי בני הנוער
- מצד השכונה/קהילה – אחריות לניטור התנהגות בני הנוער
- הורים ומבוגרים אחרים מדגימים התנהגות חיובית ואחראית
- השפעה חיובית של חברים הנוהגים באחריות
- ציפיות גבוהות מצד הורים ומורים המעודדים את הנער להצליח

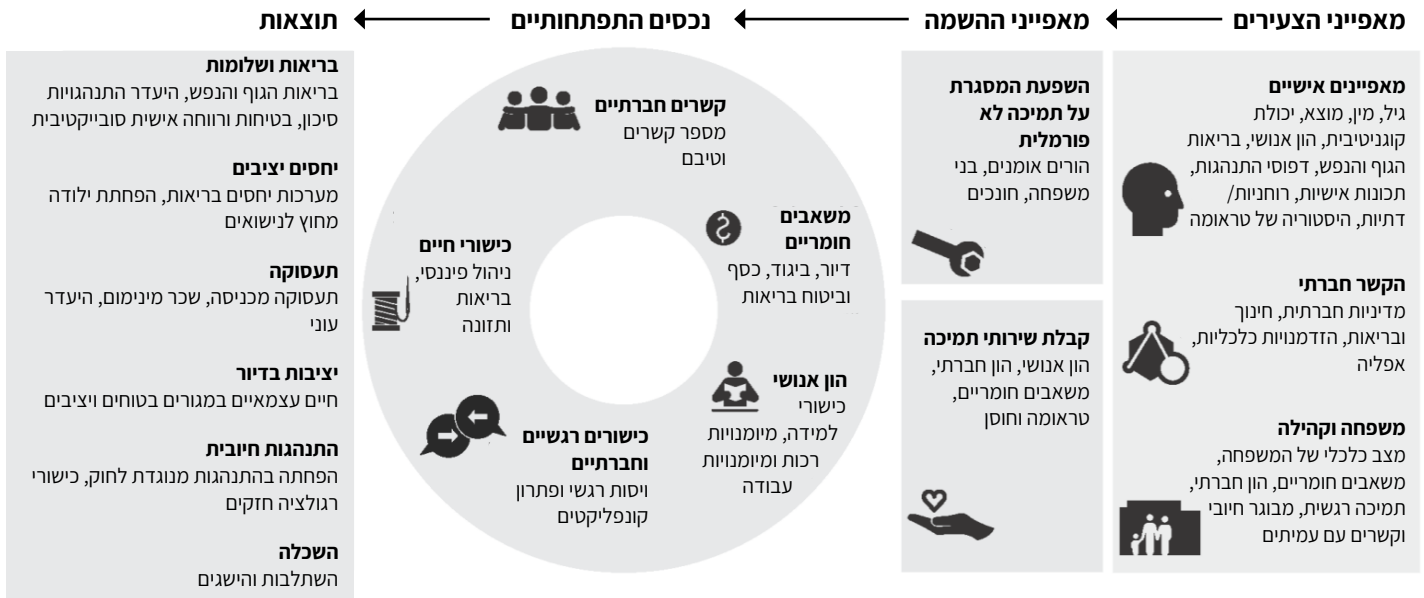
שימוש מובנה בזמן

- השתתפות בחוגי מוזיקה ואומנות
- השתתפות בפעילויות ספורט, תנועות נוער וכדומה שלוש שעות בשבוע לפחות
- השתתפות בפעילות בקהילה הדתית שעה בשבוע לפחות
- זמן בבית – בני הנוער מבלים עם חברים בחוץ שני לילות בשבוע לכל היותר

6.3 מסגרת מושגית למעבר לבגרות

מקדניאל ואח' (McDaniel et al., 2014) פיתחו מסגרת מושגית למעבר לבגרות שחווים בוגרי מסגרות השמה (תרשים 2). על פי מסגרת זו, המאפיינים האישיים של הצעירים וההתנסויות שלהם במסגרת ההשמה משפיעים זה על זה, ויחד הם מעצבים את פיתוח הנכסים ההתפתחותיים שלהם. פיתוח הנכסים מושפע גם ממאפיינים משפחתיים, קהילתיים וחברתיים ומן הנגישות לתמיכה פורמלית כגון תוכניות הכנה לחיים עצמאיים ולתמיכה בלתי פורמלית כגון הורים אומנים, קרובי משפחה מטפלים או חונכים. על פי מסגרת מושגית זו, מערכות לרווחת הילד יכולות לקדם תוצאות חיוביות בקרב צעירים באמצעות הענקת משאבים והזדמנויות שיחזקו את הנכסים ההתפתחותיים שלהם (Tuyishime et al., 2025). דוגמה לכך אפשר למצוא במחקר שנערך בישראל בקרב בוגרי מסגרות השמה (פנימייה ואומנה) בני 18-29. במחקר נמצא שלהתנסויות של הצעירים במסגרת הייתה השפעה חיובית על הכישורים המוחשיים והלא-מוחשיים שלהם ובכלל זה שיפור ביחסים חברתיים, הבנת הזכויות המגיעות להם ופיתוח יכולות אישיות כגון אמון וביטחון עצמי. למרות האתגרים והיעדר משפחה הצליחו הצעירים לנצל את המשאבים שסופקו להם במסגרת בדרך פרודוקטיבית ומשמעותית. היחסים שהם יצרו עם אנשי צוות ועם עמיתים סייעו להם ביצירת קשרים וביכולת למצוא דמויות תומכות חדשות ומערכות תמיכה שסייעו להם להתמודד עם האתגרים של חייהם (Sulimani-Aidan & Kovach, 2024).

תרשים 2: מסגרת מושגית למעבר לבגרות של בוגרי מסגרות השמה

מקור: McDaniel et al., 2014

7. אסטרטגיות לשיפור המעבר לבגרות

המעבר מהשמה חוץ-ביתית לחיים עצמאיים הוא תחום פרקטיקה מאתגר במיוחד (Taylor et al., 2024). מדינות משתמשות באסטרטגיות מגוונות כדי לשפר את תהליך המעבר לבגרות של בוגרי מסגרות השמה. להלן ארבע האסטרטגיות העיקריות.

חקיקה

חקיקה ממלאת תפקיד חשוב מאוד בהשגת היעד של שיפור מצב בוגרי מסגרות השמה, שכן היא מגדירה את האוכלוסייה, מעגנת בחוק מימון של תוכניות ושירותים וקובעת נהלים להפעלה (OECD, 2022; Strahl et al., 2021). היום ברוב מדינות ה-OECD החוק מחייב לספק לבוגרי מסגרות השמה שירותי תמיכה במעבר לבגרות (OECD, 2022; Stein, 2019) ובכלל זה הזכות להתלונן על השירותים (Stein, 2019). בחינה של 36 מדינות ברחבי העולם העלתה שבמדינות שהחקיקה בהן מפותחת טווח השירותים המוצעים לבוגרים רחב יותר מטווח השירותים במדינות שהחקיקה אינה מפותחת בהן (Strahl et al., 2021). לדוגמה בארצות הברית⁵ התפתחות המענים לבוגרי מסגרות השמה מלווה בחקיקה, בפרט מתחילת המאה ה-21. בשנת 1986 נוסדה תוכנית היוזמות לחיים עצמאיים (Independent Living Initiatives), והוקצה לה [בִּחֻק](#) מימון פדרלי בסך 70 מיליון דולר לשנה. בשנת 1999 התקבל "חוק צ'אפי" ([Foster Care Independence Act](#)) ובעקבותיו הוקמה "תוכנית צ'אפי" לחיים עצמאיים (John H. Chafee Foster Care Program for Successful Transition to Adulthood). החוק הגדיר את מטרות התוכנית, הכפיל את המימון הפדרלי והקצה לה 140 מיליון דולר לשנה, הגמיש את התנאים (התיר למדינות להשתמש בעד 30% מן התקציב למגורים) והתיר להמשיך עד גיל 21 את הזכאות לסבסוד ביטוח בריאות⁶ ולפתח תוכניות, הכשרות ושירותים שנועדו לסייע לצעירים לפתח כישורים לחיים עצמאיים לקראת מועד העזיבה של מסגרת ההשמה. קבלת התקציב מותנית בהגשת תוכנית חמש-שנתית למשרד הבריאות והשירותים האישיים (the U.S. Department of Health and Human Services), והמשרד אוסף מדי שנה נתונים על מספר מקבלי שירותים דרך תוכנית צ'אפי ותוכניות אחרות (Landers, 2019). בשנת 2008 התקבל חוק עידוד קשרים להצלחה ([Fostering Connections to Success and Increasing Adoption](#)) שאִפשר להאריך את ההשמה עד גיל 21. בשנת 2014 עבר חוק סחר בבני אדם וחיזוק משפחות ([Sex trafficking and strengthening families act](#)) שחייב את המדינות לספק ייעוץ ותכנון של המעבר לבגרות לכל המתבגרים במסגרות השמה מגיל 14. המדינות אחראיות לבחון רשומות בתחום הבריאות והחינוך ולספק מידע זה לצעירים שמסיימים את המסגרת וכן לספק להם רישומים פדרליים כגון כרטיס ביטוח לאומי, תעודת לידה, רישיון נהיגה או תעודת זהות, כרטיס ביטוח בריאות ותיעוד רפואי ללא עלות נוספת. חוק זה הרחיב אף הוא את המימון של תוכנית צ'אפי (Howell, 2022). בשנת 2018 עבר חוק משפחות לפני הכול ([Families First Act](#)) שאִפשר להרחיב את הזכאות לקבל שירותי תמיכה עד גיל 23 ולקבל שוברים (ואוצ'רים) ללימודים והכשרה עד גיל 26 (Gaughen & Hanson Langford, 2019). תוכנית השוברים מעניקה למדינות עוד 60 מיליון דולר למתן שוברים להשתתפות בלימודים או בהכשרה (Liu, 2020).

⁵ לדוגמאות לחקיקה במדינות נוספות ראו בן סימון, 2024.

⁶ משנת 2014 בוגרי מסגרות מכוסים במסלול חובה של Medicaid עד גיל 26.

מדיניות

בדוח שפרסם ה-OECD בשנת 2022 נטען שבשנים האחרונות נערכו במרבית מדינות ה-OECD רפורמות גדולות בתחום של בוגרי מסגרות השמה כי השתפרה ההבנה של צורכיהם, והפעולות שננקטו שיפרו מאוד את התמיכה בקבוצה זו. החוק יצר הזדמנויות לשינוי מדיניות ופרקטיקה בטיפול בבוגרי מסגרות השמה, ובעיקר עיגן בחקיקה את האפשרות להישאר במסגרות ההשמה או בפיקוח והשגחה של רשויות הרווחה עד גיל 21 לפחות. גישה זו זוהתה כטובה ביותר לשיפור מצבם של צעירים אלו. חוץ מהארכת משך השהות במסגרות ומהעלאת הגיל לקבלת תמיכה, הובילו שינויי מדיניות אלו לפיתוח תוכניות, להרחבת השיתוף של הצעירים בקבלת ההחלטות ולהרחבת סוגי התמיכות והסיוע שניתנים לבוגרי מסגרות השמה (OECD, 2022).

תוכניות הכנה לחיים עצמאיים ושירותי תמיכה במעבר לבגרות

את מרבית התוכניות והשירותים לצעירים במעבר לבגרות אפשר לסווג לשלוש קטגוריות: הכנה טובה יותר לחיים עצמאיים, שירותים ותמיכה במעבר ופתרונות מגורים (Knote, 2009). תוכניות הכנה לחיים עצמאיים פועלות כבר שנים רבות במדינות רבות בעולם. כמה מהן מיועדות לבני נוער ולצעירים בסיכון בכלל ואחרות למתבגרים ולבוגרי מסגרות השמה בפרט. תהליך ההכנה מתחיל בדרך כלל בעת השהות במסגרת, עוד בטרם הסתיימה ההשמה, ונמשך בשלב המעבר לבגרות לאחר סיום ההשמה. רבים מן התחומים שבהן עוסקות תוכניות הכנה הן לפני סיום ההשמה הן אחריה דומים, אך הדגשים משתנים בהתאם לצורכי המתבגרים והצעירים בכל שלב חיים (ראו פרק 8).

מחקר והערכה

מחקר והערכה מספקים תובנות על יישום המדיניות והתוכניות ועל התוצאות שהן משיגות ומכאן חשיבותם (Lansing et al., 2021; Tuyishime et al., 2024). המנהל לילדים ולמשפחות (The Administration for Children & Families), חטיבה במשרד הבריאות והשירותים האישיים בארצות הברית, נדרש על פי חוק לבנות מערכת לאיסוף נתונים כדי לעקוב אחר תוכניות הכנה לחיים עצמאיים ושירותי תמיכה שהמדינות מספקות ולפתח מדדי תוצאה להערכת ביצועי המדינות בהפעלת התוכניות. הנתונים נאספים על ידי גופי המדינה שמנהלים את התוכנית ונשלחים ללשכה הסטטיסטית של הילדים (the Children's Bureau) ובאמצעות שאלונים למילוי עצמי שממלאים בוגרי מסגרות השמה (Liu, 2020). מאגר מידע לאומי זה – the National Youth in Transition Database – הוקם בשנת 2010 ומרכז מידע מחמישים המדינות של ארצות הברית, והוא גם משמש חוקרים רבים לניתוח מצב בוגרי מסגרות השמה.

7.1 הדרכת ההורים האומנים בסיוע למתבגרים להתכונן למעבר לבגרות

הצלחת המעבר לבגרות תלויה במידה רבה בכלים ובמיומנויות שרוכשים הצעירים בשנות הנעורים. צעירים הגדלים בחיק משפחתם נחשפים להזדמנויות למידה בהנחיית ההורים שלהם ורוכשים כישורים במסגרת המשפחתית, אולם הזדמנויות דומות לא תמיד זמינות לצעירים שגדלו במסגרת השמה, ויש חשש מהתפתחות פערים בינם ובין כלל הצעירים בתחום זה (יבלברג, 2021; Starr et al., 2024). לפיכך אסטרטגיה נוספת לשיפור ההכנה של המתבגרים היא הדרכה של משפחות האומנה כדי שהן יקדמו את ההכנה למעבר לבגרות באופן דומה למקובל בכלל המשפחות (שיף ובנבנישתי, 2004).

שער המידע על רווחת הילד (Child Welfare Information Gateway, 2018) מציג ב**מדריך להורים אומנים** דרכים לסייע למתבגרים להכין עצמם למעבר לבגרות:

- שיתוף בתהליך קבלת החלטות – בדרך כלל מתבגרים באומנה אינם שותפים להחלטות המכרעות על חייהם. יש לאפשר להם לקבל החלטות יום-יום וללמוד מן התוצאות החיוביות או השליליות של החלטות אלו, ובאמצעות הקשבה, הכוונה ומתן תמיכה לסייע להם לקבל עליהם אחריות לעתידם. אחריות ושליטה בהתנסויות שלהם ושיתוף שלהם בכתיבת מצבי משבר יכולות גם לפתח את חוסנם של המתבגרים (Shuker et al., 2019).
  - הצבת ציפיות גבוהות – מתבגרים באומנה שומעים על המגבלות שלהם יותר משהם שומעים על היכולות שלהם. לכן יש לשלב בשיח היום-יומי מסרים חיוביים על הזדמנויות בעתיד כגון "כשתלך לקולג'..." או "כשתתחיל עסק משלך...", ובכך לעלות את רף הציפיות.
  - התחלה מוקדמת של ההכנה – הכנה למעבר לבגרות אינה מתרחשת בן לילה, ולכן אין להמתין עד למועד סיום ההשמה אלא לחפש הזדמנויות לדבר עם המתבגרים על נושאים חשובים כגון חיסכון ליעדים ארוכי טווח.
  - צמצום הדרגתי של השליטה והגברה הדרגתית בתחומי האחריות – יש לספק למתבגרים הזדמנויות לבחירה, אך גם להקפיד על גבולות ברורים. יש לערב אותם בקביעת הכללים ובהשפעות של התנהגותם ולתת להם לנהל מיומנויות של אנשים בוגרים על פי מידת המוכנות שלהם (Shuker et al., 2019).
  - הכרה בהצלחה – יש לחגוג עם המתבגרים הישגים ואבני דרך במסע אל הבגרות, לדוגמה לארגן ארוחת ערב מיוחדת לרגל קבלת רישיון נהיגה.
  - ארגון מסמכים – הורים אומנים ואנשי מקצוע בשירותי האומנה יכולים לסייע למתבגרים בארגון המסמכים האישיים שלהם כגון תעודת לידה, מסמכים רפואיים, ביטוחים, מסמכים של הארגון המפעיל של האומנה וכדומה. חשוב לדבר עם המתבגרים על שמירת מסמכים אלו במקום בטוח ופרטי ועל הצורך שעשוי להיות להם בעתיד (Howell, 2022).
- תחומים אחרים שבהם ההורים האומנים יכולים לסייע הם (Child Welfare Information Gateway, 2018): ניהול כספים; השלמת השכלה תיכונית והשתלבות בהשכלה גבוהה או בהכשרה מקצועית; חיפוש עבודה ושמירה עליה; זיהוי תחומי עניין וחוזקות וכיצד הם משפיעים על אסטרטגיות לחיפוש עבודה ולאפשרויות שלפניהם; הבטחת מקום מגורים ובכלל זה תהליך השכרת דירה, תחזוקת הדירה והניקיון ושמירה על חובות וזכויות של דיירים; שמירה על הבריאות ועל הרווחה האישית כגון תזונה נכונה, פעילות גופנית, התנהגות מינית בריאה ואיתור טיפול בעת הצורך.
- תחום נוסף שההורים האומנים יכולים לסייע בו הוא בניית קשרים ומערכות יחסים תומכים. המצב של צעירים במעבר לבגרות הוא ייחודי, ולעיתים קרובות הוא דורש מהם לשקול את יעדיהם במציאת קביעות וליזום פנייה למבוגרים אכפתיים בחייהם כדי להשיג יעדים אלו. מאמצים לתמוך בהם בשלב זה צריכים להתחשב באופן שהצעירים מגדירים קביעות כדי להגדיל את הסיכויים להשגתן. השגת קביעות יכולה לסייע למתבגרים בהשגת יעדים אחרים שהם הגדירו לעצמם (Salazar et al., 2018), ולכן יש לספק להם כישורים שיסייעו להם לבנות מערכות יחסים, לעודד אותם לשפר את הקשרים שלהם עם בני המשפחה ולחזקם

(Refaeli, 2017). הורים אומנים יכולים לבקש מן המתבגר או המתבגרת לזהות בסביבתם הקרובה מבוגר מהימן ואכפתי אחד לפחות שיוכל לספק להם קשר מתמשך וקבוע ותמיכה בשלב המעבר לבגרות. הם יכולים לתמוך במתבגרים בחקירת היחסים שלהם עם בני המשפחה הביולוגית, אם זה מתאים, ובשמירה על יחסים בריאים איתם. הם יכולים לעודד אותם לפתח רשתות תמיכה של עמיתים באמצעות השתתפות בפעילויות קבוצתיות לבני נוער שחוו התנסויות דומות או שיש להם תחומי עניין דומים. הם יכולים לקיים שיחה על סוג היחסים שיהיו בין בני המשפחה האומנת למתבגר או למתבגרת בסיום ההשמה: קשר של שגרה, הזמנה לחגים, זמינות במקרי חירום ועוד (Child Welfare Information Gateway, 2018).

8. תוכניות הכנה לחיים עצמאיים

תוכניות הכנה לחיים עצמאיים הן רכיב מרכזי בהכנה למעבר לבגרות של בוגרי מסגרות השמה. תוכניות אלו מספקות למתבגרים ולצעירים כלים מעשיים, רגשיים וחברתיים לקראת המעבר לבגרות ובעת המעבר ומסייעות להם לפתח כישורים לבניית נכסים התפתחותיים להצלחה בבגרותם כגון השכלה, תעסוקה ומגורים יציבים. המיקוד של תוכניות אלו הוא בפיתוח מסוגלות ומימונות במגוון רחב של כישורי חיים, בתמיכה מעשית בהשגת מגוון יעדים ארוכי טווח, בהגברת הביטחון, בהעשרת הידע ובטיפוח היכולת לבנות מערכות יחסים ולתחזק אותן (Brisson et al., 2022; Taylor et al., 2021; Taylor et al., 2024). למעשה תוכניות אלו מבקשות לספק למתבגרים ולצעירים סביבה מטפחת שמדמה את מה שכל הורה טוב מעניק לילדיו (Legal Aid Center of Southern Nevada, 2016).

8.1 תחומי התוכן של תוכניות הכנה לחיים עצמאיים

תוכניות הכנה לחיים עצמאיים יכולות להתמקד בתחום אחד או לאמץ גישה כוללת (הוליסטית) של one stop shop, מתוך הכרה בצרכים המרובים שיש לצעירים לעיתים קרובות (Tuyishime et al., 2025). התחומים הכלולים בתוכניות אלו מוצגים ב**תרשים 3**.

תרשים 3: תחומים עיקריים הנכללים בתוכניות הכנה לחיים עצמאיים

<p>שירותים הניתנים בתחום זה הם תמיכה בלימודים לתעודת בגרות או לתעודה שווה ערך (GED), למידה חווייתית, מיומנויות מחשב, מיומנויות למידה, הכוונה ללימודים על-תיכוניים, תמיכה בהשתלבות בהשכלה גבוהה, סיוע כספי ומלגות לסטודנטים. לדוגמה התוכנית לשוברים להשכלה והכשרה (the educational and training vouchers) הפועלת בשותפות עם תוכנית צ'אפי מעניקה לסטודנטים עד גיל 26 עד 5,000 דולר בשנה למשך חמש שנים לכל היותר (רצופות או לא רצופות) (Landers, 2019).</p>	<p>השכלה</p>
<p>שירותים הניתנים בתחום זה הם ייעוץ מקצועי; הכנה לעולם העבודה דוגמת כתיבת קורות חיים והכנה לראיונות; הקניית מיומנויות רכות כגון אחריות, התנסות בעבודה, הכשרה מקצועית, חיפוש עבודה, שילוב בעבודה ושימור עבודה; קידום יציבות כלכלית ורווחה פיננסית דוגמת ניהול תקציב, בנקאות ותוכניות חיסכון, מידע והפניה לסיוע כלכלי ולקבלת מענקים.</p>	<p>תעסוקה וביטחון כלכלי</p>
<p>דיור הוא התחום שצוין בשכיחות הגבוהה ביותר במחקרי הערכה בתור תחום שיש לשפר או תחום שהמדינות פועלות לשפרו, בעיקר דירות מעבר ודיור בר-השגה (Burt, 2019; Fryar et al., 2017). שירותים הניתנים בתחום זה כוללים מידע על מגוון אפשרויות דיור (דירות מעבר, תוכניות ממשלתיות/מקומיות, דירות שכורות), הפניה לתוכניות מעבר, סוגיות של שוכר ומשכיר, סיוע במילוי טופסי בקשה לדיור ציבורי, מציאת שותפים לדירה, השגת חדרים במעונות. לדוגמה משרד השיכון בארצות הברית מפעיל תוכניות המסבסדות מגורים לבוגרי מסגרות עד גיל 24 למשך 36 חודשים (Landers, 2019).</p>	<p>דיור</p>

בריאות ובריאות הנפש

שירותים בתחום זה הם מניעת שימוש בחומרים ממכרים, גמילה מעישון, מניעת הריונות בגיל עשרה, חינוך למיניות בריאה, חינוך תזונתי, גישה לשירותי בריאות ולשירותי בריאות הנפש, ייעוץ, טיפול, שירותי בריאות כוללניים ואלטרנטיביים כגון יוגה ומיינדפולנס, ועבודה מודעת טראומה. מחקרים מרחבי העולם מלמדים על ההשפעה הרחבה של בעיות נפשיות לא פתורות על מצבם של בוגרי מסגרות השמה לאחר עזיבת המסגרת ומצביעים על הצורך לתת להן מענה עוד בזמן השהות במסגרת (Phillips et al., 2024). השילוב בין הפגיעות לתחלואה נפשית בשלב המעבר לבגרות ובין היסטוריה של טראומה בקרב בוגרי מסגרות מדגיש את הצורך לספק להם מענים מותאמים ולהפחית חסמים לצריכת השירותים (מיזם ענבר, 2025).

כישורי חיים

שירותים בתחום זה הם התנהלות כספית (למידה והתנסות), אחריות אישית, סגנון עצמי, ניהול משק בית, צרכנות נבונה, תקשורת בין-אישית, ניהול זמן, תהליכי קבלת החלטות ועוד. גורמים אחדים יכולים לקדם את התפתחותם של כישורים לחיים עצמאיים כגון הכנה במועד שמתאים לבוגר או לבוגרת, מערכות תמיכה אחרי סיום ההשמה והצורך בגישות גמישות וארוכות טווח מאחר שמיומנויות אלו נלמדות לאורך זמן. ברכישת מיומנויות לחיים עצמאיים חשוב מאוד תהליך הניסוי והטעייה כי הוא מסייע בהבנת סגנון הלמידה של כל צעיר וצעירה (Starr et al., 2024). בשל הקשיים של בוגרי מסגרות לבנות יחסי אמון וליצור קשרים יציבים ומתמשכים וחשיבות קשרים אלו לבריאותם, חיוני ללמדם כיצד ליצור קשרים בעולם האמיתי ולא רק בעולם המדומה (הווירטואלי) ולהבחין בין תקשורת עם חברים לתקשורת עם אנשי מקצוע כדי שיוכלו לבנות מערכות יחסים בוגרות בריאות (Burt, 2019; Salazar et al., 2018).

קשרי משפחה

שירותים בתחום זה הם תמיכה בהורים צעירים, פיתוח כישורי הורות ופריצת מעגל רב-דורי של תלות ברווחה, עבודה עם הורים מולידים ועם הורים אומנים כדי לחזק את תפקידם התומך, עידוד הצעירים לחזק קשרים משפחתיים ולטפח קשרים עם קרובי משפחה או עם דמויות משמעותיות ועוד. מחקרים מלמדים שמערכות יחסים יציבות עם מבוגרים אכפתיים קשורות לתוצאות חיוביות כגון רכישת השכלה, הפחתת סיכון לדרות רחוב ושיפור ברווחה האישית ובבריאות. לפיכך מומלץ לכלול בתוכנית ההכנה האישית יעדים בתחום טיפוח קשרים עם בני משפחה או עם מבוגרים שיכולים להמשיך ולתמוך בצעיר (Refaeli et al., 2019; Salazar et al., 2018; Sulimani-Aidan & Kovach, 2024) וכן להכשיר את הצוות המטפל לזהות דמויות תומכות שיוכלו לסייע לצעירים בשלב המעבר. היכולת לבנות מערכות יחסים תומכות, לשמר אותן ולבקש עזרה היא יכולת נלמדת, ויש להקנותה למתבגרים במסגרות (Hedenstrom, 2021).

נוסף על תחומים אלו, תוכניות הכנה לחיים עצמאיים מספקות משאבים כספיים כגון הפניה לסיוע כספי זמין – תמריצים, קצבאות, תוכניות חיסכון וחשבונות של קרנות נאמנות – וסוגים אחרים של סיוע ציבורי כגון ביטוח בריאות מסובסד ושוברים לקניית מזון (Children Now, 2023).

דוגמאות לתוכניות במדינות נבחרות

תוכנית צ'אפי מספקת שירותים לבני 14+ ופועלת על פי כמה עקרונות מפתח לקידום הצלחה במעבר לבגרות ובכלל זה לסייע לצעירים לפתח אוריינטציה לעתידם ולקדם יציבות והון חברתי ולהקנות להם כישורי חיים במגוון תחומים (Nathans & Chaffers, 2023). היא מיושמת במגוון דרכים: יש מדינות שיש בהן רכזים מטעם התוכנית, יש מדינות שבכל מחוז יש רכז, ויש מדינות שעובדות בשיטת מיקור חוץ, והארגונים הפרטיים שותפים במימון (Landers, 2019). התוכנית [Pathways to Success](#) פועלת בגישה של תיאום טיפול ומיועדת לבני 14-21 ששוהים במסגרת אומנה או סיימו לשהות בה. מטרתה למנוע דרות רחוב על ידי שיפור קשרים קבועים, בריאות ושלומות רגשית, מגורים, השכלה ותעסוקה של המשתתפים. התוכנית לאיחוד משפחות [Family Unification Program](#) היא חלק ממדיניות פדרלית המחייבת תוכניות להקנות למתבגרים מיומנויות לחיים עצמאיים. התוכנית מספקת מגורים מסובסדים לבוגרי מסגרות השמה בני 18-21, ובמסגרתה הם רוכשים מיומנויות לניהול תקציב, מיומנויות רכות של עולם העבודה וחינוך תזונתי, והם מקבלים ייעוץ ללימודים. התוכנית [Bridging the Gap](#) נותנת מענה הן לתמיכה חברתית אינסטרומנטלית (סיוע ותמיכה המוענקים לפרט) הן לתמיכה חברתית בצורת קשרים (תחושת אמון, הדדיות ואכפתיות). היא מיועדת לבני 18-24 ומיושמת על ידי מאמנים אישיים לחיים עצמאיים שהוכשרו לעבודה מודעת טראומה. [Youth Villages](#) מפעילים ברחבי ארצות הברית תוכניות שהמיקוד שלהן הוא קישור בין הצעירים ובין משפחתם או מערכת תומכת אחרת. המודל של תוכניות אלו כולל מעט צעירים יחסית בטיפולה של כל עובדת סוציאלית (שמונה-עשרה) ותדירות גבוהה של קשר. הם מגבשים יחד יעדים לעתיד ובודקים שימוש בשירותים קיימים. [Beyond Emancipation](#) היא תוכנית המתמקדת במגוון רחב של תחומים ובכלל זה תעסוקה, לימודים, מגורים וכישורי חיים כדי לבנות כישורים נדרשים וקשרים (Brisson et al., 2022).

תוכניות הכנה לחיים עצמאיים מתחילות בגיל 12-16, לפי תחום השיפוט (פרובינציה או טריטוריה), ומהותן הדרכה לפיתוח מסוגלות במגוון רחב של כישורי חיים ובכלל זה חיפוש עבודה, ניהול כספים, מציאת מקום מגורים, הבנת חוזה שכירות וכישורי חיים כלליים כגון פתיחת חשבון בנק וניהולו, הכנת אוכל, דאגה לבריאות, הרגלי עבודה ולימודים. בתחומי שיפוט מסוימים יש עובדת סוציאלית מומחית או צוות מומחים שמתמקדים בהכנת המתבגרים לבגרות. חוץ מתוכניות הכנה יש גם תוכניות המספקות שירותים ותמיכה במעבר לבגרות כדי לצמצם חסמים לרכישת השכלה ותעסוקה ולהקל את הגישה לשירותים שמסייעים לצעירים להתמודד עם האתגרים שלפניהם. שירותים אלו יכולים להיות ייעוץ לקריירה, כתיבת קורות חיים, חיפוש עבודה והכנה לראיונות עבודה, הוראה מתקנת והכנה להשתלבות בהשכלה על-תיכונית. תוכניות רבות מספקות גם צרכים בסיסיים כגון מזון ובגדים ומסייעות לצעירים לקבל סיוע בדיוור ובהבטחת הכנסה, במשאבי פנאי ובשירותי בריאות. החוק בקנדה מתיר לארגונים לרווחת הילד לפתוח תוכנית חיסכון ללימודים בשמם של ילדים שבגרו במסגרות השמה (Knote, 2009). דוגמה לתוכנית המספקת שירותי תמיכה במעבר היא [Youth Opportunities Unlimited \(YOU\)](#).

הרשויות המקומיות בבריטניה נדרשות על פי חוק להעריך את הצרכים של כל בני ה-16 ששוהים במשפחות אומנה ולבנות להם תוכנית מעבר לבגרות מותאמת. בין גיל 16 לגיל 21 העובדת הסוציאלית או היועץ האישי של כל אחד מן המתבגרים צריכים למלא איתם טופס בשם [Pathway Plan](#) המפרט את הצרכים של המתבגרים, את רצונותיהם, את יעדיהם ואת השירותים שיידרשו להם כדי להשיגם. [Staying Put](#) היא תוכנית ממשלתית המעוגנת בחקיקה. היא ממומנת על ידי הממשלה ומיושמת על ידי רשויות מקומיות. התוכנית מאפשרת לצעירים באומנה יציבה להישאר בה עד גיל 21 כדי לתת להם מעבר הדרגתי ונורמטיבי יותר לבגרות ולהתחשב בדעתם על עיתוי המעבר, וכן כדי לסייע להם למקסם הישגים בלימודים, בתעסוקה ובהכשרה (Mendes & Rogers, 2020).

תוכניות הכנה לחיים עצמאיים מתחילות באוסטרליה בגיל 12-16, על פי החוק המקומי (Baidawi, 2016; Knot, 2009; Landers, 2019; Mendes & Rogers, 2020), והן מתמקדות בתכנון העתיד, בכישורי חיים ובחיבור לקהילה. בחלק מן המדינות והטריטוריות ההנחיה היא שהתוכנית תתחיל שנה אחת לפחות לפני סיום המסגרת ושנתיים במקרה של צעירים עם מוגבלות. התוכנית אמורה להימשך עד גיל 21 ובחלק מן המדינות עד גיל 25 כל עוד הצעיר מבקש וצריך סיוע (Baidawi, 2016). [Leaving Care & After Care for Young People](#) היא דוגמה לתוכנית שמציעה שירותי תמיכה במעבר מהמסגרת לחיים עצמאיים, שירותי מגורים, תמיכה אישית, תיווך לשירותים והקניית כישורי חיים.

בדומה לבריטניה גם בספרד החוק מתיר להישאר באומנה עד גיל 21 ומורה על המשך תשלום למשפחת האומנה ועל זכאות לשירותי תמיכה לצעירים (Stein, 2019). [Espai Cabestany](#) היא תוכנית הפועלת בקטלוניה שבספרד למתבגרים במסגרות השמה ולבוגרי מסגרות השמה בני 16-24. התוכנית פועלת במודל אינטגרטיבי ופרטני המציע לצעירים תמיכה במגוון תחומים כגון דיור, השכלה, הכשרה מקצועית, תמיכה כלכלית, סיוע משפטי והשתלבות בתעסוקה ובחברה. לכל משתתף נבנית תוכנית אישית, המאפשרת להתאים את המשאבים ואת התמיכה לצרכיו הייחודיים. בהתחלה התמיכה אינטנסיבית, והיא הולכת ופוחתת כדי להגביר את מידת עצמאותו של המשתתף. התוכנית פועלת בשיתוף פעולה הדוק בין אנשי מקצוע ממגוון תחומים ומגזרים ובניהול ממשלת קטלוניה.

בתחום ההכנה לחיים עצמאיים הארגונים המפעילים את האומנה מציעים סדנאות לתלמידי כיתות י"א-י"ב במגוון נושאים הרלוונטיים למעבר לבגרות, ובפנימיות פועלת התוכנית "הכנה לחיים" המיועדת לתלמידי י"ב. אולם מרבית התוכניות הפועלות בישראל מיועדות לבוגרי מסגרות השמה ומציעות להם תוכניות מעבר בצורת מגורים מפקחים ומסובסדים בשילוב ליווי אישי. התוכנית [גשר לעצמאות](#) מציעה מגורים בדירה מסובסדת עם שותפים וליווי של איש צוות הבונה עם כל צעיר וצעירה תוכנית אישית וכן תוכנית יציאה לעצמאות – סיוע ברכישת כישורי חיים, השתלבות בתעסוקה, השלמת השכלה, הכשרה תעסוקתית, לימודים אקדמיים וסיוע בקבלת מלגות, תמיכה רגשית ועוד.⁷ גשר לעצמאות היא אחת התוכניות הפועלות במסגרת תוכנית הבוגרים של "ילדים בסיכוי", מלבד תוכנית התעסוקה [סיכויים להצלחה](#), תוכנית הליווי [מלווי הדרך](#) ותוכנית התמיכה בצעירות-אימהות [אמא קדימה](#). תוכניות אחרות לאוכלוסייה זו הן: התוכנית "מחסות לעצמאות" של עמותת "עלם", דירות בוגרים של חסות הנוער, [בוגרים לחיים](#) של "אור שלום" שמציעה המשך ליווי לבוגרי האומנה של הארגון, רכזי בוגרים בפנימיות, מנהלת קשרים עם בוגרי פנימיות חינוך ותוכניות לצעירים חסרי עורף משפחתי של תוכנית "יתד" ושירות נוצ"ץ (יבלברג, 2021).

8.2 עקרונות ופרקטיקה מיטבית בתוכניות הכנה לחיים עצמאיים

הליגה לרווחת הילד של אמריקה ([the child welfare league of America](#)) ניסחה סטנדרטים לתוכניות הכנה לחיים עצמאיים שיסייעו לבוגרי מסגרות השמה להגיע מוכנים יותר לבגרות. כך לדוגמה נקבע שבבניית התוכנית האישית תחילה יש להעריך את החוזקות ואת הצרכים של כל מתבגר, לאחר מכן יש לבחון אפשרויות קיימות, ולבסוף יש לקבל על פיהן החלטה כיצד לפעול. סטנדרטים חשובים אחרים הם ניהול לחצים, התמודדות עם אובדנים, דחייה וכעס, תכנון העתיד, השגת מידע אישי, בריאות וחברתי של המשפחה, איתור משאבי קהילה ושימוש בהם ויצירת מערכות יחסים בוגרות משמעותיות. הנחות היסוד שבבסיס הסטנדרטים האלה הן: (1) הכנה לחיים עצמאיים מחייבת תוכנית כתובה המנוסחת בבהירות; (2) המתבגרים צריכים להיות מעורבים בתהליך בניית התוכנית; (3) ככל שתהליך ההכנה לעצמאות יחל מוקדם יותר, כך תגבר יעילותו; (4) הכנה לחיים עצמאיים מחייבת מסגרת זמן ריאלית שמתחשבת בהיעדר הביטחון של משפחה יציבה בחיי המתבגרים; (5) שירותי תמיכה בתקופה שאחרי עזיבת מסגרת ההשמה יהיו נחוצים לבוגרים; (6) ההורים האומנים והעובדות הסוציאליות צריכים להיות זמינים לתמיכה במתבגרים ובצעירים, לשמש להם מודל לחיקוי ולהדריכים; (7) המשפחות המולידות צריכות להיות מעורבות בתהליך ההכנה לבגרות ככל האפשר (Loman & Siegel, 2000).

הדהוד לסטנדרטים אלו אפשר למצוא בדרכי הפעולה של תוכניות הכנה לחיים עצמאיים, כפי שעלה ממסמכים רשמיים של התוכניות וממחקרי הערכה על תוכניות אלו.

▪ **גישה כוללתית ותמיכה רב-ממדית.** תוכניות הכנה לחיים עצמאיים מספקות סביבה מגינה ותומכת שבה בני הנוער והצעירים יכולים לרכוש מיומנויות הנדרשות להם לחיים עצמאיים וכוללות כאמור כמה רכיבי ליבה: תעסוקה, שירותים בתחום הלימודים, שירותי בריאות ובריאות הנפש, שירותי דיור ותמיכה בתחום ההורות והמשפחה (Tuyishime et al., 2024). מרבית התוכניות מציעות שירותים במגוון תחומים, גם אם תחום מסוים נמצא במוקד. גישה מרובת תחומים וכוללתית היא חשובה, שכן לכל

⁷ על תוכנית זו נעשו כמה מחקרי הערכה: בנבישת, 2009; גולדברג, 2009; Schwartz-Tayri & Spiro, 2023; Schwartz-Tayri & Spiro, 2017.

אחד מתחומי החיים שהתוכניות מבקשות לקדם יש השפעה על התחומים האחרים וכן יש חפיפה בין התחומים מבחינת יעדיהם של הצעירים (Nathans & Chaffers, 2023).

■ **דרכי הפעלה מגוונות.** תוכניות לחיים עצמאיים מציעות מגוון דרכי הפעלה, לדוגמה הדרכה מעשית (סדנה או לימוד בכיתה), תמיכה חומרית (Lansing et al., 2021), תמיכה פרטנית, ייעוץ וליווי אישי (Children Now, 2023). הסיכוי שהמשתתפים ירכשו את המיומנויות גדל כשהלימוד נעשה בקבוצה והתרגול והחיזוק הם יישומיים ונעשים במפגשים פרטניים (Nathans & Chaffers, 2023).

■ **עבודה על פי תוכנית אישית.** לכל צעיר המגיע לשלב המעבר לבגרות יש מאפיינים אישיים, התנסויות ונכסים התפתחותיים הייחודיים לו. לכן נדרש להתאים את התמיכה לכל אחד ולא לנקוט גישה אחידה לכולם (Barnow et al., 2015; Lansing et al., 2021; Tuyishime et al., 2025). גם השפעתם של מאפיינים דמוגרפיים ושל מאפייני ההשמה על מצבם של בוגרי מסגרות השמה ועל רמת החוסן שלהם (Kääriälä & Hiilamo, 2017; Shpiegel et al., 2021) מחזקת טענה זו. במדינות רבות נדרש לבנות תוכנית אישית לכל מתבגר וצעיר בהשמה חוץ-ביתית ואף לערב אותו בהכנתה על פי חוק. בתוכנית זו נכללים יעדים בכל אחד מן התחומים הרלוונטיים וצעדים מעשיים להשגתם. בעבור בוגרי מסגרות השמה שמחליטים להשתתף בתוכנית לחיים עצמאיים, התוכנית האישית היא הבסיס לקבלת שירותים ותמיכה. התוכנית נבחנת ומתעדכנת בקביעות (Children Now, 2023). שילוב הצעירים בבניית התוכנית האישית לא רק מבטיח שהיא תתאים לשאיפותיהם ולצורכיהם אלא גם יכול להגביר את מחויבותם ולהגדיל את שיעור ההשתתפות שלהם בתוכניות המוצעות.

■ **תיאום טיפול.** בארצות הברית הממשל הפדרלי מחייב להקצות מתאם טיפול לכל בוגר מסגרת השמה. מתאמי הטיפול נדרשים להיפגש עם הצעירים פנים אל-פנים לפחות פעם בחודש ולעזור להם לפתח או לעדכן את תוכנית המעבר שלהם לבגרות – יעדים ואפשרויות בתחום הדיר, ביטוח בריאות, השכלה, תעסוקה ועוד סוגי תמיכה. תפקיד מתאמי הטיפול הוא גם לקשר את הצעירים לשירותים קהילתיים (להרחבה על פרקטיקה זו ראו בן סימון, 2024). בכמה מן המדינות או מן המחוזות העובדת הסוציאלית של המתבגר מוצבת ביחידה לחיים עצמאיים ועובדת עם רכזי התוכנית, שגם הם עובדים סוציאליים מוסמכים. גישה זו מאפשרת המשכיות ותכנון של שירותי ההכנה למעבר לבגרות וכן ראייה כוללת של צורכי הצעירים מתקופת ההתבגרות ועד תקופת הצעירות. עבודת הצוות היא רכיב מפתח בעבודת תוכניות ההכנה לחיים עצמאיים והיא חיונית לסיוע לצעירים במעבר לבגרות. היא גם מקילה על העובדים כי האחריות מתחלקת ביניהם (Nathans & Chaffers, 2023).

■ **חיבור בין שירותים.** מצופה מתוכניות הכנה לחיים עצמאיים לשתף פעולה עם גופים אחרים ולתאם את הפעולות בינן ובין מערכות אחרות המספקות שירותי תמיכה למתבגרים במסגרות השמה ולבוגרים אחרי סיום ההשמה. זאת כדי להבטיח שהמשתתפים מקבלים את מלוא התמיכה הנחוצה להם וכדי להקל עליהם את הגישה לשירותי תמיכה אחרים (Children Now, 2023; Fryar et al., 2017; Gypen et al., 2017; Nathans & Chaffers, 2023). דוגמה לכך היא שיתוף פעולה עם אנשי צוות בית הספר כדי לעזור בהסרת חסמים להצלחה בלימודים. גישה מרובת מערכות נמצאה פרטיקה מבטיחה במגוון מדינות (Cameron et al., 2018b), והיא חיונית כדי לספק את צורכיהם הייחודיים של בוגרי מסגרות ההשמה, מאחר שלתוכנית אחת יהיה קשה לספק את מגוון המענים הנדרש או להעסיק כוח אדם שיתמחה בכל התחומים. ריכוז השירותים במקום

אחד במידת האפשר יכול להקל את התיאום ביניהם ולהפחית את העומס מן הצעירים בכל הנוגע לדרכי הגעה, לזמני הגעה ולמציאת סידור לילדים (Barnow et al., 2015).

- **מעורבות פעילה של המתבגרים והצעירים.** במגוון מדינות מודגשת חשיבות מעורבות המשתתפים בתוכניות מתוך תפיסה שעליהם להיות מעורבים בקבלת החלטות הנוגעות לחייהם (Landers, 2019). חוץ ממעורבות בבניית התוכנית האישית, היא יכולה להתבטא גם בהעסקת צעירים בוגרי מסגרות השמה (מומחים מניסיון חיים) בעבודה עם רשויות מקומיות כדי לשפר את השירותים ולהפחית סטיגמה ובהקמת מועצות נוער כדי שיוכלו להשפיע על המדיניות (Stein, 2019). יש תוכניות שמלוות בוועדה מייעצת של המשתתפים, ויש תוכניות שעורכות סקרים בקרב הבוגרים או שואלות לעיתים תכופות אילו סוגי תמיכה ושירותים הם מבקשים במיוחד (Children Now, 2023). פרקטיקה טובה נוספת היא שילוב של בוגרי מסגרות השמה כחוקרים עמיתים. פרקטיקה זו יושמה באלבניה, בצ'כיה, בפילנד, בפולין ובאנגליה, והיא אפשרה לצעירים אלו לתרום לשלבי המחקר השונים, להגביר את המודעות לנושא הנחקר ולספק תובנות ייחודיות מנקודת מבטם (Stein, 2019). גם המתבגרים עצמם הביעו רצון לקבל הזדמנויות רבות יותר להביע את דעתם על שירותים והתערבויות שהם צריכים בהכנה למעבר לבגרות כדי להצליח בעתיד. תוכניות שמתחשבות בדעתם נתפסות יעילות יותר בעיניהם (Children Now, 2023). בישראל הוקמה בשנת 2015 ועדה מייעצת בתוכנית "גשר לעצמאות", והשתתפו בה 14 צעירים. המשתתפים הרגישו מועצמים על ידי פעילות זו, והיא גם סייעה להם להתגבר על חוסר האמון שחשו כלפי מערכות ולשתף פעולה עם מוסדות (Schwartz-Tayri & Lotan, 2023).
- **מיקוד במערכות יחסים ובחונכות.** אחד היעדים הבולטים של תוכניות הכנה לחיים עצמאיים הוא מתן תמיכה חברתית. הצורך של בוגרי מסגרות בתמיכה חברתית, לרבות תמיכה מעשית, תמיכה רגשית והכוונה עולה ממחקרים רבים, והוא נובע מן התמיכה המוגבלת שיש להם מרשתות חברתיות לא פורמליות (Paulsen & Berg, 2016). רשתות חברתיות פורמליות כגון עובדות סוציאליות ויועצים תורמות לבוגרי מסגרות ההשמה כי הן מספקות להם הזדמנויות לחקירה עצמית, לתמיכה מעשית ולקידום תפיסות חיוביות הקשורות לעתיד. תרומתן של רשתות חברתיות לא פורמליות, גם אם היא מוגבלת, חשובה לתחושת השייכות ולתחושת הנורמליות של הבוגרים, ליציבות ולצורך באמפתיה ובהבנה (Sulimani-Aidan, 2020). אחד השירותים הנפוצים ביותר בתוכניות הכנה לחיים עצמאיים הוא חונכות. יש לחונכות תפקיד חשוב במתן תמיכה חברתית פורמלית ולא פורמלית, והיא יכולה לקדם תוצאות חיוביות בקרב הצעירים – החונכים משמשים הן דמות לניהול קשרים בריאים הן מדריכים להקניית כישורי חיים לבניית מערכות יחסים בריאות ובטוחות (Shpiegel et al., 2021; Refaeli, 2020; Burt, 2019). חונכים שממלאים כמה תפקידים – כגון הורה, יועץ ודמות לחיקוי – תורמים למידת המוכנות של המתבגרים למעבר לבגרות (Sulimani-Aidan et al., 2020) ומספקים להם תמיכה מתמשכת. חונך טבעי (מבוגר אכפתי ותומך מן הרשת החברתית של הצעיר כגון בן משפחה, מורה, חבר קהילה) יכול לשמש בתפקיד הורה. דרך הצפייה בו והחיקוי שלו (למידה מעשית) ילמד המתבגר כיצד להתנהל בשלב הבגרות (Greeson et al., 2010). משתתפי תוכניות הכנה לחיים עצמאיים הביעו רצון בחונכים עם ניסיון אישי בשל רצונם בהזדמנויות ללמידה מעשית ובהשראה מאנשים עם סיפור חיים דומה לשלהם (Brisson et al., 2022; Children Now, 2023). השימוש הנרחב בטלפונים חכמים וברשתות חברתיות הקל על איתור אנשים בחיי הצעירים שאבד הקשר עימם ויכולים להיות מקור לקשרים מתמשכים ובטוחים בעבור הצעירים. האיחוד המחודש גם מזמן לצעירים קשרים קהילתיים חזקים יותר (Burt, 2019; להרחבה על תפקיד החונכות ראו בן סימון, 2024).

- התאמה לקבוצות מיוחדות ולפי גיל.** תוכניות הכנה לחיים עצמאיים מספקות מענה למגוון קבוצות ובכלל זה לבני נוער צעירים יותר, לנערות בהיריון או להורים, לבני נוער שמזדהים כלהט"ב, לבני נוער עם צרכים מיוחדים (Tuyishime et al., 2024) ולבני נוער מקבוצות מיעוט. בין הקבוצות יש שונות רבה בצריכת השירותים, והיא עשויה ללמד על אי-התאמה של השירותים המוצעים או על צורך בפעולות יזומות לעידוד הצעירים לצרוך את השירותים ולהשתתף בתוכניות. שיעור נמוך של השתתפות נמצא בקרב גברים (לעומת נשים), אפרו-אמריקנים (לעומת כל קבוצה אתנית אחרת), צעירים בלי מוגבלות (לעומת צעירים עם מוגבלות) (Kim et al., 2019; Okpych, 2015), צעירים הגרים בערים (לעומת צעירים באזורים כפריים) (Okpych, 2015) וצעירים באומנת קרובים, בבתים קבוצתיים או בפנימיות (לעומת צעירים באומנה שאינה אומנת קרובים) (Kim et al., 2019). בתכנון השירותים יש לשקול את סוג השירותים המוצעים בכל גיל – גם צעירים בני 18+ יכולים ליהנות משירותים כגון תמיכה משפחתית, חינוך לזוגיות בריאה והכנה לקריירה שמיועדים דווקא למתבגרים – וכן יש להתאים לקבוצות מיעוט עם מאפיינים וצרכים ייחודיים (Sharkova et al., 2017). למתבגרים עם קשיים נפשיים ולמתבגרים שנהפכו להורים בגיל מוקדם יש לספק תמיכה אינטנסיבית ושירותים במסגרת ההשמה. שירותים לבריאות הנפש צריכים להיות מותאמים התפתחותית ולסייע לצעירים לא ליפול בין הכיסאות בגלל החלוקה בין שירותים המיועדים לילדים לשירותים המיועדים למבוגרים (מיזם ענבר, 2025; Shpiegel et al., 2021). בישראל יש לשים לב לאוכלוסיות שנורמות תרבותיות ייחודיות משפיעות על דפוסי האומנה שלהן דוגמת האוכלוסייה הדרוזית (Natoor et al., 2023) והחרדית (Huss & Englesman, 2017).
- גמישות בדרכי אספקת השירותים ובסוג השירותים.** בארצות הברית ובבריטניה לדוגמה המימון של תוכניות הכנה לחיים עצמאיים הוא פדרלי או ממשלתי, אבל הביצוע הוא מקומי ולרשויות או למחוזות ניתנת גמישות באופן מתן השירותים. יש מדינות או מחוזות שמספקים ישירות את השירותים דרך גופים ממשלתיים או מחוזיים, ויש מדינות או מחוזות שמעבירים חלק מן השירותים או את כולם להפעלה של ארגונים בקהילה במיקור חוץ. מאחר שהאחריות והמשאבים הם מקומיים, יש למחוזות יכולת להתאים את השירותים לצרכים המקומיים. הם יכולים להשתמש לכל היותר ב-20% מן התקציב לעלויות אדמיניסטרטיביות וב-30% מן התקציב למתן פתרונות דיור (Children Now, 2023).

8.3 הערכת היעילות של תוכניות הכנה לחיים עצמאיים

במחקרי הערכה על תוכניות הכנה לחיים עצמאיים ובניתוח מידע מנהלי נמצאו בדרך כלל תוצאות חיוביות בנוגע ליכולת הצעירים לסיים לימודים ולהשתלב בתעסוקה ותחושת תרומה מצד המשתתפים (ראו לדוגמה: Bossett, 2016; Heerde et al., 2018; Kim et al., 2019; Scott & White, 2023). עם זאת סקירות שיטתיות של מחקרים מסוג זה מלמדות שמחקרים מעטים בלבד השתמשו בשיטות מחקר איכותיות כדי לבחון את יעילות התוכניות בשיפור ההכנה של הצעירים לבגרות (Taylor et al., 2021; Tuyishime et al., 2025; Woodgate et al., 2017). איכות המתודולוגיה אינה מאפשרת להסיק מסקנות מוצקות על יעילותה של גישה אחת לעומת רעותה, אך מסקנה אחת כמעט ודאית היא שתוכניות אלו עדיין אינן מספקות את התוצאות הרצויות (Doucet et al., 2022) או אינן מספיקות לשינוי ניכר במסלול החיים של בוגרי מסגרות ההשמה (Taylor et al., 2024). אף על פי כן חשוב לזכור שקשה להעריך תרומה של תוכנית למשתתפיה וגם אם לא נמצאו ראיות סטטיסטיות מוצקות לתרומה, תוכניות אלו עשויות לחולל שינוי גדול ברמת הפרט ואין לפטור אותן בקלות (Taylor et al., 2021). ייתכן ששילוב בין ובין הארכת טיפול יביא לתוצאה רצויה (Taylor et al., 2024).

מחקרים זיהו כמה נקודות חולשה של תוכניות הכנה לחיים עצמאיים וחסמים להשגת התוצאות הרצויות:

- א. לא כל הזכאים לתוכנית מסוג זה משתתפים בה – בארצות הברית למשל בין שלישי (Liu, 2020) למחצית (Kim et al., 2019) מן הזכאים לתוכנית לא השתתפו בה. חסמים אפשריים להשתתפות בתוכנית הם היעדר תחבורה ומשאבים אחרים כגון טלפון חכם או מחשב נייד, היעדר מקום מגורים קבוע, סטיגמה, מידע חסר או לא מדויק, תקשורת לקויה, צורך לחפש אחר שירותים במערכות ובגופים רבים בגלל שיתוף פעולה מועט והיעדר תיאום בין כל בעלי העניין (Children Now, 2023; Lansing et al., 2021). לדוגמה הרחבת השיתוף במידע בין רשויות הרווחה לתוכניות ומוסדות לימוד עשויה לתמוך בפיתוח שיטות גיוס ייעודיות לתוכניות ולסייע בפנייה למתבגרים שיכולים להתאים לתוכנית (Dworsky et al., 2014).
- ב. אף על פי שצעירים מביעים צורך בתמיכה רגשית ובחונכות בשלב המעבר לבגרות, בדרך כלל אין הן במוקד התוכניות. ייתכן שבשל כך השפעתן על שלומות הצעירים מועטת (Doucet et al., 2022). אחת הטענות היא שעיקר מאמצי המדיניות להתמודדות עם פערים חברתיים-כלכליים שמשפיעים על הצלחה בבגרות מכוונים לשיפור רמת ההשכלה של הצעירים, ולכן תוכניות רבות מתמקדות בתחום זה. אומנם חשוב לבנות כוח עבודה משכיל, אולם אין זה היעד היחיד – הצלחה בבגרות היא גם היכולת של הצעירים להשיג יעדים אישיים, לפעול ולהשפיע על העולם הסובב אותם (Nagaoka et al., 2015).
- ג. הגבלת הגיל להשתתפות בתוכנית אינה מאפשרת ליווי ארוך טווח – מן הכניסה לבית הספר התיכון ועד רכישת השכלה על-תיכונית והתנסות בעבודה (Children Now, 2023).
- ד. אי-התאמה בין השירותים המוצעים לשינויים שמתרחשים, לדוגמה התאמת השירותים לגיל מבוגר יותר בעקבות המדיניות להארכת טיפול, ואי-התאמה בין דרכי מתן השירותים לדרכי התקשורת הנפוצות בקרב המשתתפים כגון הודעות טקסט והפצת מידע ברשתות חברתיות (Children Now, 2023).
- ה. חוסר אחידות בשירותים יכול לשקף את הגמישות במתן המענים, אבל הוא גם מלמד על היעדר אמות מידה להפעלת התוכניות ויכול להקשות על צעירים במעבר ממקום למקום (Children Now, 2023).
- ו. מימון חסר שאינו משקף את הגידול במספר בוגרי מסגרות ופוגע בהיקף השירותים ובאיכותם וביכולת של המשתתפים להיתרם מהם, לדוגמה בשל עומס גבוה על העובדים ושחיקה שגורמים לתחלופת עובדים גבוהה (Children Now, 2023).
- ז. במקום להתמקד בטיפוח עצמאות יש להתמקד בגיל זה בפיתוח תלות הדדית כדי להדגיש את החשיבות של ביסוס ושימור קשרים קבועים עם מבוגרים מהימנים בקהילה. קשרים אלו יכולים לסייע לצעירים לנווט את דרכם לבגרות גם בעת השתייכותם לתוכנית וגם לאחר סיומה (Children Now, 2023).

המלצות מן הספרות המקצועית לשיפור תוכניות הכנה לחיים עצמאיים

- **הארכת משך התמיכה.** מצב הבוגרים מלמד על הצורך להמשיך את הקשר עימם גם בסיום התוכנית ולהמשיך לתמוך בהם בתחום החברתי, הרגשי והחומרי (Schwartz Tayri & Spiro, 2017) וכן במציאת מגורים והחזקה בהם (Burt, 2019). גם בחינת תוצאות ההשתתפות בתוכניות לימדה שהשתתפות ארוכה יותר בהן קשורה לתוצאות טובות יותר בלימודים ובתעסוקה (Barnow et al., 2015). הרצון בהמשך התמיכה עלה גם ממשנתפי התוכניות, בייחוד בתחום המגורים, בתחום כישורי חיים ובסבסוד תחבורה ציבורית (Howell, 2022).

- **התאמת המענים לצרכים.** אף על פי שהמעבר לבגרות מתאפיין בשינויים ובחוסר ודאות, הגישה הנוכחית לתמיכה בבוגרי מסגרות השמה מניחה התקדמות ליניארית מהשמה לעצמאות ומתעדפת גישה לשירותים ולסיוע על פני תמיכה מותאמת אישית להשגת היעדים שחשובים למשתתפים (Taylor et al., 2024). סקר שנערך בשנת 2016 בקרב רכזי תוכניות הכנה לחיים עצמאיים בארצות הברית לימד כי מערך השירותים לצעירים שנשארו אחרי גיל 18 במסגרת השמה דומה לזה של צעירים שסיימו את מסגרת ההשמה בגיל 18 או קודם וכן כי חלה ירידה תלולה בשירותים ובתמיכה הזמינים לצעירים בני 21+ אף על פי שמדינות מציעות שירותים גם לצעירים אלו (Fryar et al., 2017). במחקר בקרב בוגרי פנימייה בישראל דיווחו קרוב למחציתם שלא קיבלו שירותים משום מערכת פורמלית בשנה החולפת והשירותים שנעזרו בהם בעיקר היו המוסד לביטוח לאומי ושירותים בתחום הלימודים (Refaeli, 2020).
- **חיזוק רכיבי התוכניות.** התוכניות מספקות שירותים במגוון תחומים, אך יש תחומים שנדרשת בהם תמיכה נוספת כגון תמיכה רגשית ותמיכה כלכלית. גם בתוכניות שהמיקוד שלהן הוא תעסוקה או השכלה יש להיות ערים לאתגרים בתחום הרגשי ובתחום החברתי ולהכין את המשתתפים להתמודד עם טריגרים רגשיים או עם מצבים לא מוכרים (Lansing et al., 2021). אשר לסיוע כספי נמצא שהוא משפיע על היכולת להשלים השכלה (Liu, 2020), שכן תמיכה כלכלית דוגמת נגישות לגמלות ולקצבות מאפשרת לצעירים להתמקד בהבטחת תעסוקה יציבה או בהשגת יעדיהם בתחום הלימודים במקום לעסוק בהישרדות (Barnow et al., 2015).
- **שיפור הקשר עם הגורם המלווה.** אחד הקשיים שעלו ממשתתפי תוכניות הוא סיום היחסים עם המלווים שלהם. משתתפים ציינו כי ברגע שפג תוקף השובר (תקופת הוואוצ'ר) למגורים הופסקו גם המפגשים עם המלווים האישיים, והם הרגישו שהם נעלמו להם בלי כל הכנה מוקדמת. זאת ועוד, התאמה טובה בין הצעיר למלווה שלו מסייעת להשגת תוצאות, ולכן מוצע להעריך את מידת המוכנות של הצעיר להשתתף בתוכנית ולבנות את היחסים עם המלווה לפני תחילתה. כלי אבחון מקדים יכול לסייע בזיהוי הבדלים בתפיסות בין הצעיר למלווה במגוון תחומים, בתיאום ציפיות ובאבחון מידת המוכנות. כך המלווים כבר יכולים להתחיל לעבוד עם הצעירים בפיתוח המוכנות לפני השתתפותם הרשמית בתוכנית (Brisson et al., 2022).

9. מדדים למעבר מוצלח לבגרות

מודעות לתפיסת "הצלחה" בקרב בוגרי מסגרות השמה מאפשרת לנוטני השירותים להתמקד באבני דרך ובהישגים החשובים ביותר לצעירים אלו ולמקסם הזדמנויות להתפתחות מוצלחת. במחקר שנערך בארצות הברית בקרב בוגרי מסגרות השמה בני 18-25 שמתגוררים בדירות מעבר נמצא שהמונח הצלחה הוא מורכב. תפיסה של תמיכה וזיהוי חיובית ביחסים המשפחתיים נמצאה קשורה לתחושה של הצלחה במעבר לבגרות, ואילו היעדר התנהגויות שמקדמות תמיכה וזיהוי חיובית מנע תחושת הצלחה בקרב המשתתפים. אומנם כסף היה הרכיב שצוין בשכיחות הגבוהה ביותר בהקשר של הצלחה בשאלונים שמילאו המשתתפים, אך בקבוצות המיקוד ראו המשתתפים ב"השגת יעדים אישיים" מדד הקשור ביותר בהצלחה. ייתכן שהבדל זה נובע מן הפער בין התפיסה החברתית ובין התפיסה האישית, כלומר בין מי שנחשב מצליח בעיני החברה – מי ש"עשה את זה" ומשתכר שכר גבוה או יש לו הרבה כסף – ובין מי שנחשב מצליח בעיני המשתתפים. המשתתפים הדגישו הצבת מטרות והשגתן. הם החשיבו עצמם מצליחים כי הם עמדו בציפיות שלאחרים היו מהם, מילאו את היעדים שלהם וחוו הישגים מדידים כגון סיום תיכון או מציאת עבודה קבועה. המשתתפים התייחסו גם לתכונות פנימיות וראו הצלחה בתחושות שהם חוו במעבר לבגרות כגון עצמאות, נחישות ומוסר עבודה. מניתוח המאפיינים וההתנהגויות של משפחת האומנה עלה שהמשתתפים ראו בתמיכה ובזיהוי חיובית את שני הנכסים המשפיעים ביותר על הצלחה בבגרות (Anderson, 2015).

חוקרים בתחום המעבר לבגרות ביקשו אף הם הגדרות למעבר מוצלח. על בסיס סקירות שיטתיות של מאמרים תאורטיים ואמפיריים שנכתבו בתחום זה זוהו כמה ממדים חשובים להתפתחות מוצלחת של צעירים וכמה ממדים המשקפים ממדים אלו. מדדים התפתחותיים אלו משרטטים את סוגי הקשרים ההתפתחותיים ואת ההזדמנויות שצעירים זקוקים להם בשלב ההתבגרות כדי לצלוח את שלב הבגרות ולחוות רווחה רגשית לאורך זמן. תפיסה זו מהדהדת את התפיסה שבבסיס פיתוח הנכסים ההתפתחותיים שתוארו בפרק 6.2 – הסתכלות על נקודות החוזק של צעירים ועל קידום התפתחות חיובית – ומשקפים כמה מתחומי הליבה של תוכניות הכנה לחיים עצמאיים שתוארו לעיל.

סקלס ואח' (Scales et al., 2016) הגדירו שמונה ממדי הצלחה במעבר לבגרות של צעירים בכלל. לדברי החוקרים הממדים נבחרו בשל היכולת שלהם לסייע להתפתחות חיובית ולתחושת שלמות, אך אינם מתאימים בהכרח לכולם, ויש להפעיל שיקול דעת בשימוש בהם. כך לדוגמה צעירים שמוצאים חשיבות בהקמת משפחה יעזבו מוקדם את הבית כדי להקים משפחה משלהם וישקיעו מעט מאוד בהשכלה על-תיכונית. צעירים אלו יראו בתפקודם בתור הורים ובמערכת היחסים עם ילדיהם רכיבים חשובים בהגדרת המעבר שלהם לבגרות. לעומתם אלו שיקדישו את זמנם ללימודים ולפיתוח קריירה ידחו את הקמת המשפחה לסוף שנות העשרים ותחילת שנות השלושים בחייהם וימצאו חשיבות בקשרים החיוביים שפיתחו במוסד הלימודים ובעבודה. החוקרים נמנעו מלכלול נישואין במדדי הצלחה במעבר לבגרות כי בשלב הבגרות הצעירה זה לא בהכרח יעד שמתאים לכולם. אשר להתנהגות מוסרית הם ציינו שכיום צעירים מתמודדים עם דילמות מוסריות שדור הורים שלהם לא נדרש להן כגון עד כמה לשתף במידע אמיתי או שקרי על עצמך ועל אחרים ברשתות החברתיות. הממד של התנהגות מוסרית מערב סוגיות אתיות שטרם נקבעו בהן נורמות חברתיות ועל הדור הצעיר לפתור. החוקרים גם ביקשו להפנות את תשומת הלב לחסמים מבניים שיכולים למנוע את

השגת היעדים בתחומים ההשכלה והתעסוקה. בשלושים השנים האחרונות יש התייחסות הולכת וגוברת להשכלה בקרב בוגרי מסגרות השמה ולהישגיהם בלימודים בתקופת הבגרות לנוכח קשייהם בתחום זה מצד אחד והשפעתה של השכלה גבוהה על ניעות חברתית ותוצאות חיוביות אחרות מן הצד האחר (בנבנישתי ואח', 2016). אך לא רק שאין זה היעד היחיד, חשוב ככל שיהיה, למדידת התפתחות מוצלחת (Nagaoka et al., 2015), יש להיזהר בהתמקדות בו בשל חסמים מבניים שמקשים על צעירים ממשפחות מעוטות הכנסה ומקבוצות מיעוט לסיים תיכון או לימודים על-תיכוניים ולהשתלב בעבודה. גם צעירים מוכשרים למדי יתקשו להשיג יעדים אלו בשל אפליה, גורמים חברתיים-כלכליים ומגמות מקרו-כלכליות ברמה הלאומית והבין-לאומית שמונעים זאת מהם בהיעדר מדיניות חברתית מכוונת. לפיכך בחינת הצלחה רק על פי השגת השכלה על-תיכונית אינה הוגנת כלפי צעירים אלו. בבחינת ההצלחה של צעיר או צעירה להשיג כל אחד מהמדדים שהוצעו יש להעמיק בהבנת הסיבות לתוצאות שהושגו (Scales et al., 2016). **תרשים 4** מציג את הממדים ודוגמאות למדדים הנכללים בכל ממד.

תרשים 4: שמונת הממדים המנבאים הצלחה במעבר לבגרות על פי Scales et al., 2016

הצעירים סיימו את לימודיהם בתיכון והשלימו את הדרישות לתואר או לתעודה; מסלול לימודיהם תואם את היעדים שלהם בתחום התעסוקה והקריירה

הזמן שהצעירים מקדישים לעיסוקים הבונים פלטפורמה להישגים בעתיד כגון היקף משרה, היקף לימודים, היקף הלמידה העצמית (התנדבות, קריאה, חונכות)

לצעירים קשרים משפחתיים וחברתיים; ביכולתם לחלוק אינטימיות ולהיות בני משפחה אוהבים ואכפתיים; יש להם מקורות תמיכה

הצעירים מתנדבים; תורמים תרומות כספיות; מממשים את זכות הבחירה ודרכים אחרות של השתתפות פוליטית

הצעירים מצמצמים או נמנעים מהתנהגויות סיכון; סיגלו הרגלי נהיגה בטוחה; נמנעים מאלימות בתוך המשפחה ומחוץ לה; מקפידים על מין בטוח, תזונה נכונה, פעילות גופנית ושעות שינה מספיקות; מקבלים טיפול רפואי מונע

הצעירים מפגינים בהתנהגותם ערכים כגון ישרה, דאגה לאחרים, כנות; שומרים על החוק ומצייתים לנורמות חברתיות מקובלות ולכללי התנהגות של מבוגרים; ערים לסוגיות של מוסר ופועלים למען מטרות חברתיות שמפריעות להם; מגלים אחריות למעשיהם

הצעירים מסוגלים לדאוג לעצמם, לקבל לבד החלטות, לנהל כמה תפקידים, לגלות גמישות ולהסתגל; מפגינים כישורים בין-אישיים, מגלים אחריות כלכלית, יודעים לתכנן ולהוציא לפועל את תוכניתם ולפתור בעיות

הצעירים שבעי רצון ממסלול החיים או יכולים לשפר אותו; חוסן רגשי (שמחים, מקבלים את עצמם, מסוגלים להתמודד עם בעיות)

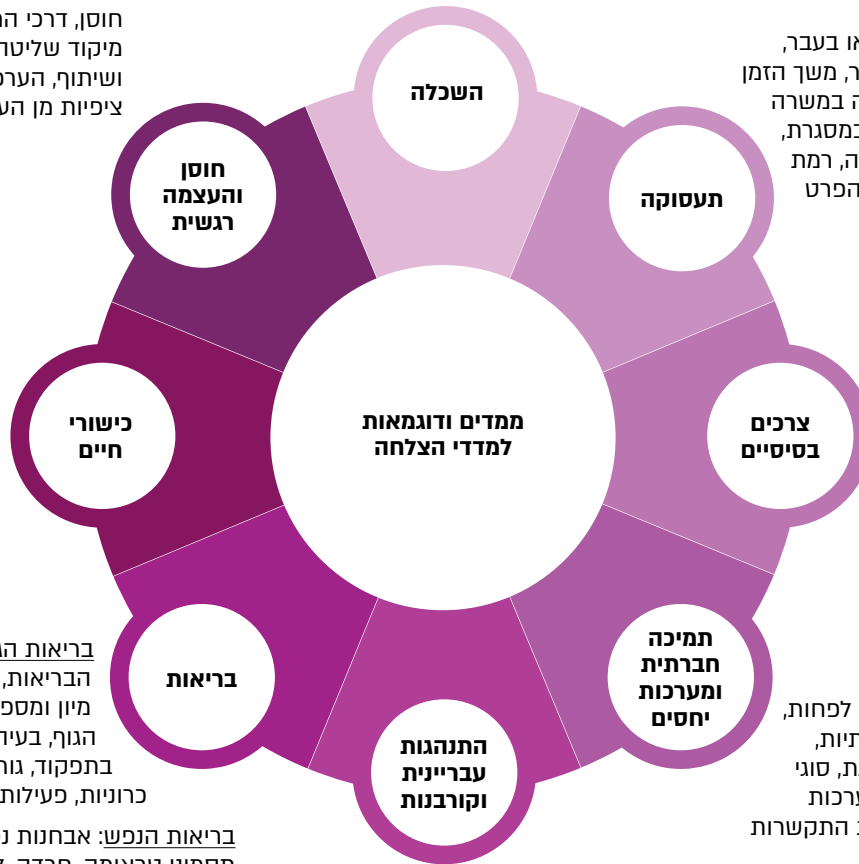
סט אחר של ממדים הוגדר על ידי אגניהוטרי ואח' (Agnihotri et al., 2022). הם ערכו סקירה מקיפה של 150 מאמרים בתחום המעבר לבגרות של בוגר מסגרות השמה כדי לבחון כיצד מגדירים ומודדים הצלחה במעבר לבגרות בקרב בוגרי מסגרות השמה. גם הם הגדירו שמונה ממדים שכמה מהם חופפים לממדים שהוצגו לעיל, אך בשל הבדלים בכמה מהם מוצגים בנפרד. **תרשים 5** מציג ממדים אלו ודוגמאות לממדים הנכללים בכל ממד.

תרשים 5: שמונת הממדים להצלחה במעבר לבגרות של בוגרי מסגרות על פי Agnihotri et al., 2022

הצעירים סיימו את לימודיהם בתיכון עם תעודה או חלופה (GED), השתלבו בהשכלה גבוהה, קיבלו תואר אקדמי; מספר שנות לימוד

חוסן, דרכי התמודדות, יכולות התפתחותיות, מיקוד שליטה, מסוגלות עצמית, מוטיבציה ושיתוף, הערכה עצמית, הגדרה עצמית, ציפיות מן העתיד

מצב תעסוקתי בהווה או בעבר, יציבות תעסוקתית, שכר, משך הזמן שעבר עד השגת עבודה במשרה מלאה מתום ההשמה במסגרת, שביעות רצון מן העבודה, רמת מיומנויות העבודה של הפרט

דרות רחוב בהווה ובעבר, יציבות במגורים, הסדר מגורים, איכות שכונת המגורים, קבלת תמיכה כספית מגורם ציבורי או פרטי, תחולת העוני, אי-ביטחון תזונתי, סך מקורות הכנסה, חסכוניות ונכסים, חובות

כישורי חיים, כישורים חברתיים, אוריינות כלכלית, יכולת לדאוג לעצמך ומשאבים, כישורי קבלת החלטה

נוכחות של מבוגר תומך אחד לפחות, מאפייני רשתות תמיכה חברתיות, תפיסת מידת התמיכה הניתנת, סוגי התמיכה המוצעים, איכות מערכות יחסים, אלימות זוגית, סגנונות התקשורת

בריאות הגוף: הערכה עצמית של מצב הבריאות, תמותה, מספר ביקורים בחדר מיון ומספר אשפוזים, תסמינים של בריאות הגוף, בעיה בריאותית או מוגבלות שפוגעת בתפקוד, גורמי סיכון למחלות לב, מחלות כרוניות, פעילות גופנית

היסטוריה של מעצרים, היסטוריה של מאסרים, עבריינות, סטייה, בעיות התנהגות מוחצנות ומופנמות, קורבנות

בריאות הנפש: אבחנות נפשיות וסוגיהן, תסמיני דיכאון, תסמיני טראומה, חרדה, לחץ, מחשבות אובדניות וחוסר ויסות רגשי, צורך רפואי בשירותי בריאות הנפש, קבלת שירותי בריאות הנפש, הפרעות שינה, שביעות רצון מן החיים, שימוש בחומרים ממכרים (סוג, תדירות, כמות) בריאות מינית: מחלות מין, התנהגויות מיניות מסוכנות, היריון והורות, שימוש באמצעי מניעה

גישה לשירותי בריאות ושימוש בהם: ביטוח בריאות, גישה לרופא משפחה, קושי לקבל שירותי בריאות על פי דיווח עצמי, קבלת טיפול רפואי בעת הצורך, הזמן שעבר מן הבדיקה התקופתית האחרונה, שימוש בשירותי בריאות, שימוש בשירותי בריאות הנפש ושירותים חברתיים

9.1 כלי לבחינת מדדים של מעבר מוצלח לבגרות

אומנם הספרות מלמדת על הצורך לנקוט גישה כוללנית בהכנת מתבגרים למעבר לעצמאות, ומדידה מקיפה של המדדים יכולה לסייע הן בבניית תוכניות אישיות הן בהערכת הצרכים השוטפים של המתבגרים והצעירים כקבוצה, אולם לא נעשה עד היום מחקר שאסף נתונים על כל המדדים למעבר מוצלח לבגרות (Dubov et al., 2022; Starr et al., 2024). גם לא נמצא כלי יחיד ומתוקף שמאפשר הערכה כוללנית של מדדים אלו. כלי מעין זה חשוב לא רק לצורכי מחקר אלא גם לעידוד הפיתוח של הגדרה עצמית של מתבגרים וצעירים, של האוטונומיה שלהם ושל מעורבותם בתהליך קבלת ההחלטות ואף להגברת מודעותם לתוכניות המעבר שנבנו להם.⁸ על בסיס התחומים שזוהו בסקירה של אגניהוטרי ואח' (Agnihotri et al., 2022) בנו דובוב ואח' (Dubov et al., 2022) כלי שנועד לזהות את צורכי הצעירים ולשפר את התמיכה בהם ובו 26 שאלות. הכלי נבחן על ידי 13 מומחים בשיטת דלפי בשני סבבים ובאמצעות ראיונות וקבוצות מיקוד עם עשרה בני נוער וצעירים בני 16-24 שהיו במסגרת חוץ-ביתית. הוא עודכן בהתאם למשוב שהתקבל, ובתום התהליך היו בו 30 שאלות. הכלי עצמו לא נכלל במאמר, ולא נמצאו מחקרים שהשתמשו בו, אולם ייתכן שלא עבר מספיק זמן מפיתוחו.

---

⁸ שוף ובנבנישתי פיתחו בשנת 2003 כלי להערכת מוכנות של צעירים לחיים עצמאיים. הכלי כלל עשרה תחומי תוכן וסולם של ארבע תשובות (מ'בטוח שכן' עד 'בטוח שלא'). התחומים שנבדקו: לימודים, צבא / שירות לאומי, עבודה, מיומנויות עבודה, ניהול משק בית, ניהול כספים, שמירה על הבריאות, יחסים בין-אישיים, התנהגות נורמטיבית (בנבנישתי, 2007).

שאלות לדוגמה מתוך הכלי

- האם תרצה להמשיך ללמוד אחרי כיתה י"ב (למשל ללכת לאוניברסיטה או ללימודים על-תיכוניים)?
- מה הסיכוי שתסיים יותר ממחצית מן המקצועות שאתה לומד השנה? (1) סיכוי גבוה; (2) לא בטוח; (3) לא הולך לקרות; (4) לא רלוונטי, לא לומד בבית ספר
- האם עבדת אי פעם או קיבלת תשלום בתמורה על עבודה שעשית?
- האם קרה אי פעם שלא היה לך מקום לגור אפילו ללילה אחד?
- האם אתה יודע כיצד לפתוח חשבון בנק ולהשתמש בו?
- האם אי פעם קנית מצרכים והכנת ארוחה בעצמך ללא עזרה של מישהו אחר?
- כמה זמן אתה גר במקום המגורים הנוכחי שלך?
- האם מישהו מבני משפחתך הקרובה (הורים, אחים) היה קורבן לעבירה?
- בסך הכול עד כמה אתה חושב שאתה בריא פיזית?
- איך היית מתאר את החיים שלך בסך הכול? (1) החיים שלי לא משהו, אני ממש נאבק; (2) החיים שלי קשים אבל אני מתמודד הכי טוב שאני יכול; (3) לא בטוח, יש דברים טובים ויש דברים רעים; (4) החיים שלי מתנהלים בסדר אבל יש דברים קשים; (5) החיים שלי מתנהלים די טוב ואני מסוגל להתמודד עם רוב הדברים; (6) החיים שלי מצוינים, אין לי דאגות
- האם אתה עושה אחד מאלה: מעשן סיגריות, מעשן מריחואנה, שותה אלכוהול, משתמש בסמים אחרים למשל MDMA, אקסטזי או אופיואידים? (1) פעם ביום לפחות; (2) פעם-פעמיים בשבוע; (3) כמה פעמים בחודש
- האם השתמשת בחומרים ממכרים בעבר?
- כיצד אתה מתמודד עם מצבי לחץ? (1) יש לי דרכי התמודדות רבות ואני מסתדר היטב; (2) יש לי כמה דרכי התמודדות אבל לפעמים אני מתקשה להשתמש בהן; (3) יש לי מספר מוגבל של דרכי התמודדות או אין לי בכלל ואני לא מתמודד היטב עם מצבי לחץ
- האם אתה מתקשה להסתדר עם ההורים האומנים או עם בני המשפחה שלך?

10. סיכום והמלצות למדיניות

10.1 סיכום

אין דבר קל בעזיבת מסגרת, כתב אית'ין פביו קיילוד (Etienne Fabio Caillaud), בוגר מסגרת השמה וחבר בקבוצת המומחים הצעירים של כפרי הילדים SOS באיטליה (Cameron et al., 2018a). ואכן מחקרים רבים מלמדים שבוגרי מסגרות השמה מתפקדים טוב פחות מצעירים בני גילם. יש לכך כנראה שלוש סיבות עיקריות: מצבם לפני ההוצאה מן הבית או שהתנאים האישיים שלהם היו קשים עד כדי כך שהשהות במסגרת לא יכלה לפצות עליהם; התנסויותיהם במסגרות עצמן, לדוגמה קריסות השמה ותפקוד לימודי נמוך יצרו מצוקות שהשפעתן ארוכת טווח; התמיכה המוצעת לצעירים בעת המעבר שלהם לבגרות אינה מספקת (Kääriälä & Hiilamo, 2017). בסקירה זו נבחנו חוויית המעבר לבגרות של אוכלוסייה זו והתוכניות הקיימות לשיפור מעבר זה.

בוגרי מסגרות השמה מתארים מעבר פתאומי וחד, חששות רבים ולחץ מעזיבת המסגרת ותחושת בדידות. תיאורים אלו מלמדים על המוכנות המועטה שלהם למעבר לבגרות ועל הצורך לשפר את ההכנה שלהם בעודם במסגרת. אחד הצרכים שחזרו וצוינו על ידי הבוגרים הוא דמות להישען עליה ולסמוך על הכוונתה בשלב המעבר לבגרות. בהיעדר סביבה משפחתית תומכת, צעירים אלו תלויים בתמיכה מן המדינה, מעמותות ומשחקנים אחרים שמקבלים עליהם אחריות הורית ומספקים שירותים ותמיכה. עם זאת מן המחקרים עלה שהן החקיקה הן התמיכה פוחתות מאוד בגיל 18, וצעירים אלו מצופים להסתדר בכוחות עצמם בשלב חיים המאופייין בחוסר יציבות ובאתגרים רבים בשעה שצעירים אחרים ממשיכים ליהנות מתמיכת משפחתם. תוכניות הכנה לחיים עצמאיים מספקות מגוון שירותים שמטרתם לבנות כישורי חיים, לשפר תוצאות בתחום ההשכלה והתעסוקה, לקדם שלומות ולעודד קשרים עם מבוגרים תומכים. תוכניות מעבר גם מספקות שירותי מגורים ברמות פיקוח שונות כדי לעודד עצמאות הדרגתית.

מן הספרות המקצועית עלו כמה פרקטיקות מיטביות להגברת החוסן של בוגרי מסגרות ולהבטחת מעבר קל יותר לבגרות – הענקת יציבות בחייהם של צעירים יוצרת בסיס רגשי לקידום חוסן נפשי, בדרך כלל באמצעות הזדמנויות ליצירת קשר חיובי עם מבוגר, והיא משפיעה השפעה חיובית גם על תחומים אחרים כגון השכלה ותעסוקה; שיפור התפקוד הלימודי משפיע על מצבם של הצעירים בתחומים רבים ומגביר תפקוד חיובי; שיתוף הצעירים בקבלת החלטות אישיות ובמדיניות שמשפיעה על חייהם מגביר תחושת שליטה, יכולת תכנון, תחושת מסוגלות עצמית ויכולת למסגר מחדש את חווייתם במסגרת; הכנת המתבגרים במסגרות השמה למעבר לבגרות ותמיכה בהם בשלב זה לצד עיגון פעולות אלו במדיניות וחקיקה והכשרת צוותים ייעודיים לכך. לאיכות הקשר שנוקם בין הצעירים לעובדים המלווים אותם יש תפקיד חשוב ביותר להצלחת המעבר שלהם לבגרות. מלבד קידום חוסן, מן הספרות המקצועית עלה שהתערבויות ותוכניות בתחום זה צריכות להישען על תאוריות התפתחות ולהתמקד בצרכים המתפתחים של המתבגרים במסגרות במגוון היבטי חיים. להתפתחות המתבגרים יש השפעה בשיפור מצבם בבגרותם וכן לקיומם של קשרים עם מבוגרים תומכים בחייהם ולאיכות של קשרים אלו. זאת ועוד, בוגרי מסגרות כאמור זקוקים לתמיכה יציבה, עקבית ורציפה גם בבגרותם ונדרשת הכרה בכך שהשגת הצלחה בבגרות היא לרוב מסע ארוך הרבה יותר מזה שמערכות ותהליכים קיימים ערוכים אליו. תלות הדדית וקשרים המספקים תמיכה רגשית, הכוונה וסיוע בעת הצורך יספקו מעבר הדרגתי וגמיש לבגרות יותר מעצמאות.

10.2 המלצות למדיניות

פיתוח תוכניות מעבר לבגרות. הספרות מצביעה על הצורך להתחיל את תהליך ההכנה של המתבגרים באומנה לשלב המעבר לבגרות מוקדם ככל האפשר. יש לפתח בישראל תוכניות מעבר והכנה לחיים עצמאיים המתבססות על עקרונות הפרקטיקה המיטבית שבסקירה זו ולהכשיר אנשי מקצוע ביישומן. תוכניות אלו צריכות להתבסס על צורכי ההתפתחות של המתבגרים והצעירים, לסייע להם לקדם מערכות יחסים יציבות שילוו אותם בשלב המעבר ואחריו, ולהבטיח את מעורבותם בעיצוב התוכניות כדי שקובעי מדיניות ונותני שירותים יוכלו למקד את מאמצייהם באבני דרך ובהישגים החשובים ביותר לצעירים אלו ולמקסם הזדמנויות להתפתחות מוצלחת.

בניית תפקיד רכז בוגרים. אחת הפרקטיקות המיטביות היא עבודה בגישת תיאום טיפול. רכז בוגרים יכול לשמש בתפקיד של מתכלל הפעולות שנעשות עם המתבגרים והצעירים משלב ההכנה לבגרות ועד אחרי הסיום הרשמי של ההשמה ושלב הבגרות. עובד זה צריך להיות בקיא במערכות ובשירותים מגוונים, להכיר היטב את המשאבים הקיימים, לדעת לשתף באופן פעיל את המתבגרים והצעירים במאמצים לקדם אותם ולהכיר גישות טיפול ותאוריות רלוונטיות לעבודה עם אוכלוסייה זאת. עובד זה צריך להיות בקשר הן עם אנשי המקצוע הן עם המתבגרים והצעירים כדי לספק להם את התמיכה הנדרשת.

שיתוף פעולה בין-מערכתי. שיתוף פעולה בין מערכות חיוני כדי להבטיח שלבוגרי מסגרות השמה תהיה גישה למגוון השירותים שהם זקוקים להם. במקום לנסות לספק שירותים מחוץ לתחום התמחותם, שירותי רווחה יכולים ליצור שותפויות עם גופים ציבוריים אחרים שמסוגלים לתת מענה לצרכים מסוימים. בדרך כלל בוגרי מסגרות זכאים לשירותים אלו, ויש שהם מותאמים במיוחד לצעירים המתמודדים עם אתגרי מעבר לבגרות. יש להגביר גם את החיבורים בין שירותים לילדים ובני נוער ובין שירותים למבוגרים ברשויות המקומיות ואת המודעות בקרב אנשי המקצוע למגוון אפשרויות התמיכה והסיוע.

עבודה מודעת טראומה. בוגרי מסגרות חוו לעיתים קרובות טראומות רבות וחוויות ילדות שליליות, והמעבר המואץ לבגרות יכול להחמיר בעיות נפשיות ולפגוע בתפקוד שלהם כבוגרים. אנשי מקצוע העובדים עם צעירים אלו צריכים להבין את השפעות הטראומה, את דרכי ההתמודדות עימה ואת השפעותיה ההתפתחותיות. עבודה מודעת טראומה כוללת גם הפניה להתערבויות טיפוליות מתאימות ובניית קשרים עם מבוגרים תומכים שילוו את הצעירים בתהליך המעבר לבגרות. יש להשתמש בעבודה מודעת טראומה כדי לתת מענה להשפעות מתמשכות של התעללות ואפליה על רקע אתני ומגדרי, ניצול מיני ומצבים אחרים שנקשרים לתסמיני טראומה ופוסט-טראומה. גם הורים אומנים וקרובי משפחה שמטפלים בילדי קרוביהם צריכים גישה לאסטרטגיות הורות מודעות טראומה כדי לתמוך ביעילות בצרכים הקשורים לטראומה של בני הנוער שבטיפולם.

התמקדות בגישות מבוססות כוחות. פרקטיקות מבטיחות רבות נשענות על תאוריית החוסן, ותוכניות הנשענות על החוזקות של הצעירים והמשפחות ומדיגישות בחירה, אוטונומיה ותחושת ביטחון הן יעילות בקידום תוצאות חיוביות. לכן יש לעודד פיתוח של תוכניות מסוג זה.

הגברת התמיכה בהורים האומנים. להורים האומנים תפקיד מכריע בהכנת המתבגרים למעבר לבגרות. הורים אומנים, ובפרט הורים באומנת קרובים, זקוקים לתמיכה פורמלית, כלכלית וטכנית רבה משירותי הרווחה כדי להתמודד עם הלחצים הנובעים

מן הטיפול במתבגרים וכן הכשרה במיומנויות הוריות, בדרכי תקשורת ובאופני טיפוח של המתבגרים. תמיכה זו נדרשת בייחוד להורים אומנים המגדלים בני נוער עם קשיים מרובים.

גיוון והכלה של קבוצות מודרות. בקרב בוגרי מסגרות השמה יש ייצוג גבוה של צעירים מקבוצות מיעוט ושל צעירים המזדהים כלהט"ב. יש לוודא שאנשי המקצוע משקפים את הגיוון של האוכלוסייה שהם משרתים, ויש לייחד מאמצים כדי לספק להם הכשרה בתחום הרגישות התרבותית וההבנה של האתגרים הייחודיים שצעירים מאוכלוסיות מיוחדות עשויים לחוות במעבר לבגרות, וכן ללמוד שיטות מיטביות לתמיכה בהם.

שימוש בטכנולוגיה. השימוש הנפוץ בטלפון חכם וביישומונים יכול לשרת גם מפעילי תוכניות לשיפור התוכנית. אפשר להשתמש בטכנולוגיה כדי ליצור תכנים משלימים להכשרות ולהדרכות ולספק משאבים מקוונים לאנשי מקצוע, להורים, למתבגרים ולבוגרים עצמם, ליצור קשר עם הבוגרים ולשתף מידע, לזהות חונכים טבעיים מן הרשתות החברתיות של הבוגרים ולאתר חונכים שחוו התנסויות דומות ויכולים לשמש חונכים לבוגרי מסגרות השמה.

שיפור מתמיד והערכה. שיפור מתמיד והערכה חיוניים להבטחת יעילותן של תוכניות הכנה לחיים עצמאיים. תהליך של שיפור מתמיד מסייע בזיהוי בעיות בתכנון או ביישום התוכניות ומאפשר התאמות. הערכות מספקות מידע על מידת היישום של התוכניות ועל השפעתן בפועל על חייהם של המשתתפים. בישראל קובע [מדריך התכנון הממשלתי](#) כי כדי לגבש תמונת מצב להתוויית מדיניות יעילה ומועילה, על קובעי מדיניות לאסוף ולנתח מידע אשר יסייע בזיהוי הסיבות למצב הקיים ויאפשר צמיחה של רעיונות שימשו מנופי שינוי. עם זאת מדוח מבקר המדינה (2023) עלה שמשרד הרווחה לא בדק את תוצאות האומנה בקרב בוגריה. חשוב לפתח מדדי הצלחה למעבר לבגרות שיאפשרו לעקוב אחר תוצאות התוכניות ומצב הבוגרים לאורך זמן. בחינה מעין זו היא הבסיס לשיפור מצבם של צעירים אלו.

עוד פרסומים של המכון בנושא

בן סימון, ב. (2024). מדיניות התמיכה בבני +18 שגדלו באומנה ובמסגרות השמה חוץ-ביתית אחרות: סקירת ספרות. דמ-017-24. פלק, א., שטרן-קטרי, ר., קפרנוב, א., (אייזיק) ענבר, ע. וריבקין, ד. (2024). תרומתן של מסגרות רשות חסות הנוער להכנת בוגריהן לחיים בקהילה. דמ-979-24.

בן סימון, ב. ושורק, י. (2023). אומנת הורה-ילד: סקירת ספרות. דמ-963-23. ריבקין, ד., כהאן-סטרבצ'ינסקי, פ., אמיתי, ג. ורענן, ר. (2011). מעבר לבגרות בקרב אוכלוסיות במצבי סיכון – צרכים והתערבויות (מסמך רקע לאשלים).

את הפרסומים אפשר להוריד ללא תשלום מאתר המכון: brookdale.jdc.org.il

מקורות

- אדלר, ר. (2006). חוויית החיים באומנה של בני נוער בישראל [עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת תל אביב].
- בנבנישתי, ר. (2007). צעירים הבוגרים ממסגרות של השמה חוץ ביתית: אתגרים ושירותים – סקירת ספרות. האוניברסיטה העברית בירושלים.
- בנבנישתי, ר. (2009). תוכניות לבוגרי מסגרות השמה חוץ-ביתית חסרי עורך משפחתי. מפעלים מיוחדים 139. המוסד לביטוח לאומי.
- בנבנישתי, ר., זעירא, ע., אחדות, נ. ושמעוני, נ. (2021). בוגרי כפרי הנוער של המנהל לחינוך התיישבותי: מחקר מעקב – דוח ביניים. האוניברסיטה העברית בירושלים.
- בנבנישתי, ר., סולימני-אעידן, י., שפילברג, ר., מלקמן, ע. ורפאלי, ת. (2016). מצב ההשכלה של בוגרי השמות בתום תקופת ההשמה והשתלבותם בהשכלה גבוהה: סקירת ספרות. אפשר: ביטאון לעובד החינוכי-סוציאלי, 27, 5-10.
[Efshar27-Web-hascala2-5-2016.pdf](https://efshar27-Web-hascala2-5-2016.pdf)
- בנבנישתי, ר. ושיף, מ. (2003). מחקר מעקב אחר בוגרי "אור שלום" בגילאי 18 ומעלה: דוח מחקר. קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער. האוניברסיטה העברית בירושלים.
- בנבנישתי, ר. ושמעוני, ע. (2012). הישגים בתחום ההשכלה של ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית ובטיפול רשויות הרווחה בקהילה. מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית, 36, 185-204.
<https://kitvei-et.efshar.org.il/wp-content/uploads>
- בן סימון, ב. (2024). מדיניות התמיכה בבני 18+ שגדלו באומנה ובמסגרות השמה חוץ-ביתית אחרות: סקירת ספרות. דמ-017-24. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.
<https://brookdale.jdc.org.il/publication/extended-foster-care-for-young-adults-aged-18-transitioning-from-foster-care-and-other-out-of-home-placement-settings>
- גולדברג, ר. (2009). גשר לעצמאות: ליווי אישי בקהילה לבוגרי פנימיית ואומנה חסרי עורך משפחתי. אפשר, 20, 24-25.
efshar20-9-2009-mechabkim.pdf
- יבלברג, י. (2021). בוגרי מסגרת השמה חוץ ביתית בישראל: סקירת נתונים, מצב קיים, מדיניות והמלצות. דועת – אסטרטגיה ומחקר חברתי כלכלי.
<https://www.fkn.org.il/webfiles/fck/files/hasama-2021.pdf>
- יזמה – מרכז לידע ולמחקר בחינוך. (2019). עתיד החינוך והמיומנויות: פרויקט "חינוך 2030". האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.
- כהן, י. (2008). רמת מוכנותם והגורמים המנבאים את רמת מוכנותם של צעירים במסגרות חוץ ביתיות לחיים עצמאיים [עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, האוניברסיטה העברית בירושלים].
- כהן מורנו, ר., צבע, י., פלדמן, ק. ושיף, מ. (2020). מצבם של יוצאי מסגרות "הרשות לחסות הנוער" בגיל הבגרות הצעירה: מחקר מעקב. חברה ורווחה, מ(1), 109-136.
https://www.gov.il/files/molsa/HevraVerevaha/40-1-Rinat_Cohen_Moreno.pdf

לוי, ש. (2008). פרויקט "גשר" לבוגרי פנימיות ומסגרות חוץ-ביתיות אחרות שאין להם תמיכה משפחתית. הכנסת, מרכז המחקר והמידע. [/https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM](https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM)

מבקר המדינה. (2023). השמת ילדים בסיכון בפנימיות, באומנה ובאימוץ. דוח מבקר המדינה. <https://library.mevaker.gov.il/sites/DigitalLibrary/Documents/2023/2023.5/2023.5-104-Omna-lmutz.pdf>

מיזם ענבר. (2025). צעירים וצעירות במצבי סיכון בשדה בריאות הנפש: סקירת ספרות, מדיניות ופרקטיקה. תוכנית יתד, משרד הרווחה והביטחון החברתי וקרן רש"י. <https://www.gov.il/BlobFolder/reports/molasa-yated-younger-at-risk-mental-health>

ניג'ם-אכתיילאת, פ., שורק, י., קונסטנטינוב, ו. ועטר-שוורץ, ש. (2023). משפחות אומנת קרובים ומשפחות אומנה שאינה אומנת קרובים באוכלוסייה הערבית והיהודית. דמ-23-923. מכון מאיר-ג'וינט-ברוקדייל. [/https://brookdale.jdc.org.il/publication/kinship-and-non-kinship-foster-families-in-arab-and-jewish-society](https://brookdale.jdc.org.il/publication/kinship-and-non-kinship-foster-families-in-arab-and-jewish-society)

שטימברג, י. ואבירי, א. (2012). בוגרי תוכנית "למרחב": מצב הבוגרים ותפיסותיהם לגבי תחומי חיים שונים – מחקר הערכה. המכון לחינוך דמוקרטי. <https://www.lamerhav.co.il/wp-content/uploads/2017/06/1.9.2012.pdf>

שיף, מ. ובנבנישתי, ר. (2004). מצבם של מתבגרים באומנה ותפיסת מוכנותם לחיים עצמאיים בתום השהות בה: דו"ח מחקר. האוניברסיטה העברית בירושלים.

שיף, מ. וקושר, ח. (2005). מחקר מעקב אחר בוגרי פנימיית 'בית אפל' בגילאי 18 ומעלה: דו"ח מחקר. האוניברסיטה העברית בירושלים. Abdullah, A., Cudjoe, E., Emery, C. R., & Frederico, M. (2020). Moving towards independent living in Ghana: Narratives from young adults about their kinship care experience. *Journal of Adolescence*, 79(1), 148-156.

<https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2020.01.005>

Achdut, N., Benbenishty, R., & Zeira, A. (2022). Labor force attachment among care leavers in Israel: A longitudinal cross-sequential between-groups design. *Child Abuse & Neglect*, 133, 105860. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2022.105860>.

Agnihotri, S., Park, C., Jones, J., Goodman, D., & Patel, M. (2022). Defining and measuring indicators of successful transitions for youth aging out of child welfare systems: A scoping review and narrative synthesis. *Cogent Social Sciences*, 8(1), 2130218. <https://doi.org/10.1080/23311886.2022.2130218>

Allen, D. (2023). 'Staying Close': Enabling social interdependence for young people leaving residential care in England. *Children & Society*, 00, 1-17. <https://doi.org/10.1111/chso.12769>

Anderson, B. L. (2015). *Defining success: The perspective of emerging adults with foster care experience* [Master's thesis, University of South Mississippi]. https://aquila.usm.edu/masters_theses/129

- Baidawi, S. (2016). *Continuing care in Australia: An analysis of state and territory legislation and policy*. Home Strech. https://thehomestretch.org.au/site/wp-content/uploads/2016/11/State-and-Territory-Legislation-and-Policy_Susan-Baidawi.pdf
- Barnow, B. S., Buck, A., O'Brien, K., Pecora, P., Ellis, M. L., & Steiner, E. (2015). Effective services for improving education and employment outcomes for children and alumni of foster care services: Correlates and educational and employment outcomes. *Child and Family Social Work, 20*(2), 159-170. <https://doi.org/10.1111/cfs.12063>
- Benbenishty, R., & Schiff, M. (2009). Perceptions of readiness to leave care among adolescents in foster care in Israel. *Children and Youth Services Review, 31*(6), 662-669. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2009.01.001>
- Ben-Shlomo, S., & Meir, Y. (2024). Foster care breakdown in adolescence: A retrospective view of young individuals on their experiences. *Journal of Social Work, 25*(2), 215-232. <https://doi.org/10.1177/14680173241278897>
- Bossett, S. J. (2016). *Foster care independent living program and adolescent success* [Master's thesis, California State University]. <https://scholarworks.lib.csusb.edu/etd/363>
- Brisson, D., Wilson, J. H., Medina, E., Hughey, C., Chassman, S., & Calhoun, K. (2022). Experiences of youth transitioning out of juvenile justice or foster care systems: The correlates of successful moves to independence. *Child and Adolescent Social Work Journal, 39*, 45–57. <https://doi.org/10.1007/s10560-020-00708-x>
- Burt, A. (2019). *Life after foster care: Strategies for a successful transition to adulthood* [Master's thesis of nonprofit administration degree, University of San Francisco]. <https://bpb-us-w2.wpmucdn.com/usfblogs.usfca.edu/dist/9/244/files/2019/08/burtalicia>
- Cameron, C., Hauari, H., & Arisi, C. (2018a). *Decent work and social protection for young people leaving care*. SOS Children's Villages International & University College London (UCL) Institute of Education. [SOS_LeavingCare_web.pdf](#)
- Cameron, C., Hollingworth, K., Schoon, I., van Santen, E., Schröer, W., Ristikari, T., Heino, T., & Pekkarinen, E. (2018b). Care leavers in early adulthood: How do they fare in Britain, Finland and Germany?. *Children and Youth Services Review, 87*, 163-172. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.02.031>
- Cardinali, P., Bizzi, F., & Migliorini, L. (2023). Through a relational lens: Reflections about foster care experience in Italian emancipated foster youth. *Frontiers in Psychology, 14*, 1191307. doi: 10.3389/fpsyg.2023.1191307
- Child Welfare Information Gateway. (2018). *Helping youth transition to adulthood: Guidance for foster parents*. Children's Bureau. <https://www.childwelfare.gov/resources/helping-youth-transition-adulthood-guidance-foster-parents/>

- Gaughen, K., & Hanson Langford, B. (2019). *Promising program models for extended foster care & transition services*. Mainspring Consultant. mainspring-promisingprogrammodels-2019.pdf (aecf.org)
- Greeson, J. K. P., Usher, L., & Grinstein-Weiss, M. (2010). One adult who is crazy about you: Can natural mentoring relationships increase assets among young adults with and without foster care experience?. *Children and Youth Services Review*, 32(4), 565-577. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2009.12.003>
- Gypen, L., Vanderfaeillie, J., De Maeyer, S., Belenger, L., & Van Holen, F. (2017). Outcomes of children who grew up in foster care: Systematic review. *Children and Youth Services Review*, 76, 74-83. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.02.035>
- Häggman-Laitila, A., Salokkila, P., & Karki, S. (2018). Transition to adult life of young people leaving foster care: A qualitative systematic review. *Children and Youth Services Review*, 95, 134-143. doi:10.1016/j.childyouth.2018.08.017
- Hedenstrom, M. (2021). Aging out of foster care: The experiences of former foster youth who successfully navigated this transition. *Developmental Child Welfare*, 3(2), 1-16. <https://doi.org/10.1177/25161032211019411>
- Heerde, J., Hemphill, S. A., & Scholes-Balog, E. (2018). The impact of transitional programmes on post-transition outcomes for youth leaving out-of-home care: a meta-analysis. *Health and Social Care in the Community*, 26(1), 15-30. doi: 10.1111/hsc.12348
- Howell, J. R. (2022). *The effectiveness of independent living programs for youth aging out of the foster care system* [Doctoral dissertation, Wilmington University]. <https://cdm16397.contentdm.oclc.org/digital/api/collection/p15323coll5/id/74006/download>
- Huss, E., & Englesman, S. (2017). The self-defined experience of secular foster-care services for ultra-religious women in Israel: Using phenomenology to create cultural sensitive services. *Children and Youth Services Review*, 79, 471-477. <http://dx.doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.06.039>
- Isakov, A. B., & Hrnčić, J. (2018). Preparedness for emancipation of youth leaving alternative care in Serbia. *Institutionalised Children Explorations and Beyond*, 5(2), 236-262. <http://dx.doi.org/10.18357/ijcyfs91201818121>
- Jones, L. (2019). Remaining in foster care after age 18 and youth outcomes at the transition to adulthood: A review. *Families in Society*, 100(3), 260-281. DOI: 10.1177/1044389419847326
- Kääriälä, A., & Hiilamo, H. (2017). Children in out-of-home care as young adults: A systematic review of outcomes in the Nordic countries. *Children and Youth Services Review*, 79, 107-114. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.05.030>

- Kim, Y., Ju, E., Rosenberg, R., Farmer, E. M. Z. (2019). Estimating the effects of independent living services on educational attainment and employment of foster care youth. *Children and Youth Services Review*, 96, 294-301. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.11.048>
- Knote, D. (2009). *Programs for youths transitioning from foster care to independence*. CECW Informations (sheet #70E), University of Toronto. <https://cwrp.ca/sites/default/files/publications/ProgsforYouths70E.pdf>
- Landers, P. A. (2019). *Youth transitioning from foster care: Background and federal programs*. Congressional research service. <https://sgp.fas.org/crs/misc/RL34499.pdf>
- Lansing, J., Daly, H., & Pergamit, M. (2021). *How employment programs can support young people transitioning out of foster care: Formative evaluation findings of two employment programs* (OPRE report No. 2021-127). US Department of Health and Human Services, Office of Planning, Research, & Evaluation, Administration for Children and Families. <https://acf.gov/opre/report/how-employment-programs-can-support-young-people-transitioning-out-foster-care>
- Legal Aid Center of Southern Nevada. (2016). *Preparing your client to age out of foster care: Impact of AB 350 and step up on older teens*. <https://www.lacsnpobono.org/images/pdfs-doc/cap/Preparing-Your-Client-to-Age-Out-of-Foster-Care.pdf>
- Liu, C. (2020). A multi-level analysis of the effects of independent living programs on educational attainment, employment, and housing outcomes of youth aging out of foster care. *Child Welfare*, 98(4), 97-120. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/48623698>
- Loman, L. A., & Siegel, G. L. (2000). *A review of literature on independent living of youth in foster and residential care*. Institute of Applied Research. <https://iarstl.org/papers/IndLivLit.pdf>
- McDaniel, M., Courtney, M. E., Pergamit, R. M., & Lowenstein, C. (2014). *Preparing for a 'next generation' evaluation of independent living programs for youth in foster care: Project overview* (OPRE report No. 2014-71). Office of Planning, Research and Evaluation, Administration for Children and Families, U.S. Department of Health and Human Services. https://acf.gov/sites/default/files/documents/opre/chafee_overview_brief_final_to_opre_012015.pdf
- McDaniel, M., Pergamit, M. R. (2013). *Becoming adults: Do youth in foster care accurately assess their preparedness for work?* Urban Institute. https://acf.gov/sites/default/files/documents/opre/multi_site_evaluation_brief_2_508_compliant_5_9_13_0.pdf

- McGhee, K., & Deeley, S. (2022). Emerging adulthood: Exploring the implications for care experienced young people and those who care for them. *Scottish Journal of Residential Child Care*, 21(1), 1478-1840. https://pure.strath.ac.uk/ws/portalfiles/portal/154855334/McGhee_Deeley_SJRCC_2022_Emerging_adulthood_exploring_the_implications_for_care.pdf
- Mendes, P., & Rogers, J. (2020). Young people transitioning from out-of-home care: What are the lessons from extended care programmes in the USA and England for Australia?. *British Journal of Social Work*, 50(5), 1513-1530. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaa028>
- Nagaoka, J., Farrington, C. A., Ehrlich, S. B., Heath, R. D., Johnson, D. W., Dickson, S., Turner, A. C., Mayo, A., & Hayes, K. (2015). *Foundations for young adult success: A developmental framework* (concept paper for research and practice). University of Chicago Consortium on Chicago School Research. <https://consortium.uchicago.edu/sites/default/files/2018-10/Foundations%20for%20Young%20Adult-Jun2015-Consortium.pdf>
- Nathans, L., & Chaffers, L. (2023). A holistic analysis of the effects on tangible domains of a multi-domain independent living program. *Journal of Public Child Welfare*, 17(3), 595-627. <https://doi.org/10.1080/15548732.2022.2077507>
- Natoor, M., Zarka, H., & Shoshana, A. (2023). Child placement in the community: Socio-religious challenges for Druze social workers in Israel. *Child & Family Social Work*, 29(1), 217-228. <https://doi.org/10.1111/cfs.13066>
- OECD. (2022). *Assisting care leavers: Time for action*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/1939a9ec-en>.
- Okpych, N. J. (2015). Receipt of independent living services among older youth in foster care: An analysis of national data from the U.S. *Children and Youth Services Review*, 51, 74-86. <http://dx.doi.org/10.1016/j.childyouth.2015.01.021>
- Paulsen, V., & Berg, B. (2016). Social support and interdependency in transition to adulthood from child welfare services. *Children and Youth Services Review*, 68, 125-131. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2016.07.006>
- Pepe, A., Biffi, E., Montà, C. C., Arciprete, C., & Biggeri, M. (2024). Agency, participation in decision making and wellbeing among care leavers in care system: A quantitative mediation study. *Children and Youth Services Review*, 160, 107500. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2024.107500>
- Phillips, A. R., Halligan, S. L., Lavi, I., Macleod, J. A. A., Robinson, S., Wilkins, D., & Hiller, R. M. (2024). A scoping review of factors associated with the mental health of young people who have “aged out” of the child welfare system. *Trauma, Violence, & Abuse*, 25(3), 1780-1798. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/15248380231196107>

- Refaeli, T. (2017). Narratives of care leavers: What promotes resilience in transitions to independent lives?. *Children and Youth Services Review*, 79, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2017.05.023>
- Refaeli, T. (2020). Needs and availability of support among care-leavers: A mixed-methods study. *Child & Family Social Work*, 25, 412-420. <https://doi.org/10.1111/cfs.12697>
- Refaeli, T., Benbenishty, R., Eliel-Gev, M. (2013). Youth aging out of residential care in Israel: Readiness for independent living and need for help. *Children and Youth Services Review*, 35(9), 1601-1607. <https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2013.06.014>
- Refaeli, T., Benbenishty, R., & Zeira, A. (2019). Predictors of life satisfaction among care leavers: A mixed-methods longitudinal study. *Children and Youth Services Review*, 99, 146-155. <https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2019.01.044>
- Salazar, A. M., Jones, K. R., Amemiya, J., Cherry, A., Brown, E. C., Catalano, R. F., & Monahan, A. C. (2018). Defining and achieving permanency among older youth in foster care. *Children & Youth Services Review*, 87, 9-16. <https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2018.02.006>
- Sansone, G., Fallon, B., Miller, S., Birken, C., Denburg, A., Jenkins, J., Levine, J., Mishna, F., Sokolowski, M., & Stewart, S. (2020). *Children aging out of care: Literature scan*. Policy Bench, Fraser Mustard Institute for Human Development. University of Toronto. <https://sokolowski.eeb.utoronto.ca/files/2023/04/Aging-Out-of-Care-LS-Clean-Dec17.pdf>
- Scales, P. C., Bensonay, P. L., Oesterleb, S., Hillb, K. G., Hawkinsb, J. D., & Pashak, T. J. (2016). The dimensions of successful young adult development: A conceptual and measurement framework. *Applied Developmental Science*, 20(3), 150–174. <http://dx.doi.org/10.1080/10888691.2015.1082429>
- Schwartz-Tayri, T. M., & Lotan, H. (2023). Care leavers' participation in designing child welfare services and policy in Israel. In K. Križ & M. Petersen (Eds.), *Children and young people's participation in child protection* (pp. 63-84). Oxford University Press. DOI: 10.1093/oso/9780197622322.003.0004
- Schwartz-Tayri, T. M., & Spiro, S. E. (2017). The other side of the bridge: A follow-up study of Israeli young adults who participated in a transitional housing program after aging out from care. *Residential Treatment for Children & Youth*, 34(3-4), 311-324. <https://doi.org/10.1080/0886571X.2017.1334164>
- Schwartz-Tayri, T. M., & Spiro, S. E. (2023). The contribution of replicated follow-up studies to improving transitional housing programs for youths aging out of care in Israel. *Children and Youth Services Review*, 148, 106863. <https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2023.106863>

- Scott, L., & White, T. (2023). The association of Independent Living / Transitional Living Program Services to educational attainment among older foster youth. *Journal of Social Services Research*, 49(2), 252–261. doi:10.1080/01488376.2023.2221285
- Sharkova, I., Lucenko, B., & Felver, B. E. M. (2017). *Independent living services for foster youth: Findings from the NYTD-Reported Services for Washington State 2015*. Washington State Department of Social & Health Services. [Independent Living Services for Foster Youth | DSHS](#)
- Shaw, M. (2019). *Guidelines for an independent living programme preparing children aging out of foster care* [Master's mini dissertation , North-West University]. NWU Institutional Repository. <https://repository.nwu.ac.za/server/api/core/bitstreams/>
- Shpiegel, S., Simmel, C., Sapiro, B., & Ramirez Quiroz, S. (2021). Resilient outcomes among youth aging-out of foster care: Findings from the National Youth in Transition Database. *Journal of Public Child Welfare*, 16(4), 427-450. <https://doi.org/10.1080/15548732.2021.1899098>
- Shuker, L., Sebba, J., & Höjer, I. (2019). Teenagers in foster care: Issues, themes, and debates from and for practice and policy. *Child & Family Social Work*, 24, 349-353. <https://doi.org/10.1111/cfs.12650>
- Starr, M., Cordier, R., Pakpahan, E., Robinson, M., Speyer, R., & Chung, D. (2024). Understanding how young people transitioning from out-of-home care acquire and develop independent living skills and knowledge: A systematic review of longitudinal studies. *PLOS ONE*, 19(6), e0304965. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0304965>
- Stein, M. (2006). Research review: Young people leaving care. *Child and Family Social Work*, 11(3), 273-279. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2006.00439.x>
- Stein, M. (2019). Supporting young people from care to adulthood: International practice. *Child & Family Social Work*, 24(3), 400-405. <https://doi.org/10.1111/cfs.12473>
- Strahl, B., Du Plessis van Breda, A., Mann-Feder, V., & Schröer, W. (2021). A multinational comparison of care-leaving policy and Legislation. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 37 (1), 34-49. doi:10.1017/ics.2020.26
- Sulimani-Aidan, Y. (2020). Social networks during the transition to adulthood from the perspective of Israeli care leavers and their social workers. *Children and Youth Services Review*, 115, 105075. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105075>
- Sulimani-Aidan, Y., & Kovach, I. (2024). Out-of-home care experiences and their influence on the journey to adulthood: Insights from care leavers in Israel. *Emerging Adulthood*, 12(4), 597-606. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/21676968241245458>

- Sulimani-Aidan, Y., Melkman, E., Greeson, J. K. P. (2020). The contribution of mentoring to the life skills of youth leaving care in Israel. *Child & Family Social Work*, 25, 345-354. <https://doi.org/10.1111/cfs.12690>
- Taylor, D. J., Albers, B., Mann, G., Chakraborty, S., Lewis, J., Mendes, P., Macdonald, G., Williams, K., & Shlonsky, A. (2021). *Systematic review and meta-analysis of policies, programmes and interventions that improve outcomes for young people leaving the out-of-home care system*. What Works for Children's Social Care & Center for Evidence and Implementation. <https://researchmgt.monash.edu/ws/portalfiles/portal/423792514/423784930.pdf>
- Taylor, D., Albers, B., Mann, G., Lewis, J., Taylor, R., Mendes, P., Macdonald, G., & Shlonsky, A. (2024). Systematic review and meta-analysis of policies and interventions that improve health, psychosocial, and economic outcomes for young people leaving the out-of-care system. *Trauma, Violence, & Abuse*, 25(5), 1-21. <https://doi.org/10.1177/15248380241253041>
- Tuyishime, P., Chor, B., & Small, L. (2024). *Advancing opportunities for youth aging out of foster care with supervised independent living programs (SILPs)*. Chapin Hall. https://www.chapinhall.org/wp-content/uploads/Chapin-Hall_Advancing-Opps-for-Youth-Aging-Out-Policy-Brief_Sept2024.pdf
- Tuyishime, P., Dworsky, A., & Chor, B. (2025). *Advancing opportunities for young people in extended foster care: The role of independent living programs and supervised independent living placements*. Chapin Hall. [Chapin-Hall_Advancing-Youth-Opportunities_ILP-and-SILP-policy-brief_Jan-2025.pdf](https://www.chapinhall.org/wp-content/uploads/Chapin-Hall_Advancing-Youth-Opportunities_ILP-and-SILP-policy-brief_Jan-2025.pdf)
- del Valle, J. F., Lázaro-Visa, S., López, M., & Bravo, A. (2011). Leaving family care: Transitions to adulthood from kinship care. *Children and Youth Services Review*, 33(12), 2475-2481. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2011.08.015>
- Van Breda, A. D., Munro, E. R., Gilligan, R., Anghel, R., Harder, A., Incarnato, M., Mann-Feder, V., Refaeli, T., Stohler, R., & Storø, J. (2020). Extended care: Global dialogue on policy, practice and research. *Children and Youth Services Review*, 119, 105596, 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105596>
- Woodgate, R. L., Morakinyo, O., & Martin, K. M. (2017). Interventions for youth out of care: A scoping review. *Children and Youth Services Review*, 82, 280-300. <http://dx.doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.09.031>
- Zeira, A., Achdut, N., & Benbenishty, R. (2023). Predicting educational attainments and enrollment to higher education: A longitudinal study of care leavers in Israel. *Research in Higher Education*, 64, 1165-1190. <https://doi.org/10.1007/s11162-023-09742-x>